

เอกสารประกอบการศึกษา
รายวิชา 609203 ชนบทศึกษาทางการแพทย์ 3

สถานการณ์เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ
ของชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์รัตนา รุจิรกุล
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
ธันวาคม 2554

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รัตนา รุจิรกุล
นักวิจัยแห่งชาติ หมายเลขรหัสทะเบียน
37 – 60 – 0054

ตำแหน่งปัจจุบัน – อาจารย์พิเศษ สำนักวิชา
แพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
- กรรมการพิจารณาด้านจริยธรรม
คณะกรรมการสนับสนุนการศึกษาวินิจฉัย
ในคน โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา

วุฒิการศึกษา

- กศ.บ. การศึกษาระดับบัณฑิต (ภูมิศาสตร์) วิทยาลัยวิชาการศึกษา
ประสานมิตร
- กศ.ม. การศึกษามหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิ การศึกษา) ระบุสาขาวิชา

- สถิติและการวิจัยทางสังคมศาสตร์
- การนำเทคโนโลยี Remote Sensing และ ระบบ
สารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้ในการวิจัยทาง
สังคมศาสตร์ คุณภาพชีวิตของประชากรและ
สิ่งแวดล้อม

คำนำ

เอกสาร สถานการณ์เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพของชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของสื่อประกอบในกระบวนการศึกษารายวิชา 609203 ชนบทศึกษาทางการแพทย์ 3 สำหรับเป็นความรู้พื้นฐานเพื่อบูรณาการองค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ จริยเวชศาสตร์และการสาธารณสุขชนบทของนักศึกษาแพทย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นส่วนหนึ่งของสื่อที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ของอาจารย์ นักศึกษารวมทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพื่อผลิตแพทย์ที่มีความสุขในการทำงานอยู่กับชนบทตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของรายวิชา

ในการจัดทำเอกสารครั้งนี้ ผู้เขียนได้ปรับปรุงเนื้อหาบางส่วนให้เป็นข้อมูลปัจจุบัน แต่หวังว่าคงจะมีโอกาสในการนำองค์ความรู้ของบุคลากรที่เกี่ยวข้องซึ่งได้จากการศึกษาค้นคว้านี้ มาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในครั้งต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์รัตนา รุจิรกุล
อาจารย์พิเศษ สำนักวิชาแพทยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

17 ธันวาคม 2554

(2)

สารบัญ

บทที่		หน้า
	บทนำ	1
1	สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม	3
	ภาพรวมสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศ	6
	สภาพเศรษฐกิจและสังคมของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	12
	พลวัตของชุมชนชนบทในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	23
2	สถานภาพของแรงงานในชนบท	26
	ภาวะการทำงานของประชากรไทย	26
	สถานภาพของแรงงานไทย	41
	สภาพปัญหาของการจ้างงานนอกระบบ	46
	สถานภาพของแรงงานในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	51
3	สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	55
	อาชีพของครัวเรือนเกษตร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	55
	ลักษณะครัวเรือนเกษตรในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	61

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	การเคลื่อนย้ายของแรงงานชนบท	
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	80
4	โรคจากการประกอบอาชีพ	85
	ปัจจัยที่ทำให้เกิดโรคจากการประกอบ	
	อาชีพ	86
	โรคพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช	89
	ภาวะการบาดเจ็บสะสมจากการทำงาน	93
	การดำเนินงานเกี่ยวกับปัญหาโรคจากการ	
	ประกอบอาชีพ	96
	ตัวอย่างโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพ	101
	โรคและภาวะการเจ็บป่วยจาก	
	การประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม	104
	บรรณานุกรม	106

(4)

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด 10 ลำดับ แรก ในปี 2543 2545 2547 2549 และปี 2550	10
1.2	จำนวนคนจน (ด้านรายจ่าย) จำแนกตาม ภาคและเขตพื้นที่ ปี 2549-2550	16
1.3	รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ปี 2543-2550 รายจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และรวมทั้งประเทศ	18
1.4	ร้อยละของคนจน ปี 2543-2550 รายจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ รวมทั้งประเทศ	19
2.1	ร้อยละของหมู่บ้านในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือที่มีคนในหมู่บ้าน/ ชุมชนไปทำงานนอกตำบล	30
3.1	ลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนและ ขนาดครัวเรือนเกษตร ปี 2537-2547	57
3.2	ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร	59
3.3	รายได้คนชนบทไทยจำแนกตามประเภท	60
3.4	รายได้รวมของคนชนบทไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	62

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
3.5	รายได้ภาคการเกษตร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	64
3.6	มูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	64
3.7	มูลค่าการผลิตเพื่อจำหน่าย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	65
3.8	รายได้ด้านการเกษตรจำแนกรายจังหวัด สูงที่สุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ	65
3.9	รายได้นอกภาคการเกษตร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	66
3.10	รายได้นอกภาคการเกษตรจำแนกราย จังหวัดสูงที่สุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ	68
3.11	รายได้จากเงินเดือน/ค่าจ้างจำแนกราย จังหวัดสูงที่สุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ	69
3.12	รายได้จากการค้าขายจำแนกรายจังหวัดสูง ที่สุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ	70
3.13	รายได้อื่นๆ จำแนกรายจังหวัดสูงที่สุดและ ต่ำที่สุด 10 ลำดับ	71

(6)

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
3.14	รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเกษตรเฉลี่ยทั้งประเทศ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้	73
3.15	รายได้ทั้งหมด จำนวนและร้อยละของรายได้ นอกการเกษตรของครัวเรือนเกษตรทั้งประเทศ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	73
4.1	จำนวนผู้ป่วยที่ได้รับรายงานจากระบบ เฝ้าระวังโรคจากการประกอบอาชีพและ สิ่งแวดล้อม จำแนกตามกลุ่มโรค พ.ศ.2544-2549	99

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	เส้นความยากจน สัดส่วนคนจน จำนวนคนจน (ด้านรายจ่าย) ปี 2531-2550	8
1.2	การกระจายตัวของคนจนจำแนกรายภาค ปี 2550	13
1.3	สัดส่วนคนจน (เมื่อวัดจากรายจ่ายเพื่อการบริโภค) จำแนกรายภาค ปี 2531-2550	14
1.4	สัดส่วนคนจนในเขตเทศบาล (เมื่อวัดจากรายจ่ายเพื่อการบริโภค) จำแนกรายภาค ปี 2531-2550	15
1.5	สัดส่วนคนจนนอกเขตเทศบาล (เมื่อวัดจากรายจ่ายเพื่อการบริโภค) จำแนกรายภาค ปี 2531-2550	16
1.6	สภาพปัญหาของการจ้างงานนอกระบบ	26
2.1	แผนภูมิประมาณการโครงสร้างประชากร เดือนสิงหาคม ปี 2551	27
2.2	ผู้มีงานทำ จำแนกตามระดับการศึกษา เดือนสิงหาคม 2551	28
2.3	ผู้ว่างงานและอัตราการว่างงานจำแนกตามระดับการศึกษา เดือนสิงหาคม 2551	29

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
3.1	รายได้คนชนบทไทยจำแนกตามประเภท	60
3.2	รายได้รวมของคนชนบทไทยจำแนกรายภาค	61
4.1	ร้อยละการประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย เนื่องจากการทำงาน จำแนกตามอวัยวะที่ ได้รับอันตรายสูงสุด 10 อันดับแรก	100

บทนำ

เศรษฐกิจหมายถึงงานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย จ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน (ราชบัณฑิตยสถาน.2542 : 1106) ส่วน อาชีพ หมายถึง การเลี้ยงชีวิต การทำมาหากิน งานที่ทำเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพ (ราชบัณฑิตยสถาน.2542: 1362) การประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนชนบทมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองของประเทศซึ่งได้รับผลกระทบมาจากสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองของโลกอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะการประกอบอาชีพของคนส่วนใหญ่ในชุมชน เป็นเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งของการจำแนกประเภทชุมชน เพราะการประกอบอาชีพเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และสุขภาวะของทุกคนในชุมชน ดังที่ ประเวศ วะสี กล่าวว่า สุขภาพหรือสุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางจิตวิญญาณหรือทางปัญญา นั้นบูรณาการอยู่ในการพัฒนา มนุษย์และสังคมทั้งหมด(ประเวศ วะสี. 2549 : 7) ลักษณะและสภาพแวดล้อมของชุมชนเกษตร มีความแตกต่างจากชุมชนนอก การเกษตร ชุมชนชนบทในปัจจุบันมีความหลากหลายในการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่จะมีการประกอบอาชีพทั้งในการเกษตร และนอกการเกษตร ความหลากหลายของอาชีพในชุมชนมีผลกระทบต่อสุขภาวะซึ่งบูรณาการอยู่ในการพัฒนามนุษย์และสังคมของชุมชน นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อสภาพและปัญหา

การบริการสาธารณสุขในชุมชนชนบทของประเทศที่นับวันจะทวีความซับซ้อนมากขึ้นตามภาวะความซับซ้อนจากวิถีชีวิตของคนหลากหลายอาชีพในชุมชน

การประกอบอาชีพในชุมชนปัจจุบัน เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่าง **สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ สถานการณ์แรงงาน อาชีพและลักษณะการประกอบอาชีพในชุมชน** ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งศักยภาพของชุมชนที่จะบูรณาการความสัมพันธ์ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวให้อยู่ในภาวะที่สมดุล ระดับความรุนแรงของการขาดภาวะสมดุลมีผลต่อระดับของการเกิดโรคและปัจจัยเสี่ยงจากการประกอบอาชีพ การเคลื่อนย้ายของแรงงาน รวมทั้งผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม สถานภาพของแรงงานในชนบท สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเคลื่อนย้ายของแรงงานจากชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โรคจากการประกอบอาชีพ รวมทั้งผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน ภายใต้ภาวะและเงื่อนไขในการประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตของคนในแต่ละชุมชนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดบริการสาธารณสุขที่เหมาะสมในชุมชนชนบท

บทที่ 1

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ที่ผ่านมามีประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาการรักษาอัตราการเจริญเติบโตและเสถียรภาพในการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนอย่างหนัก ปัจจัยหลักที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงดังกล่าวจำแนกเป็น 2 กลุ่มปัจจัย คือ

1. ปัจจัยเฉพาะของประเทศไทย ได้แก่ ธรณีพิบัติภัยสึนามิ ภัยแล้งและน้ำท่วมภายในปีเดียวกัน ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โรค SARs และไข้หวัดนก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่เกิดขึ้นในหลายประเทศ

2. ปัจจัยที่ทุกประเทศในโลกต้องเผชิญ เช่น ราคาน้ำมันที่สูงขึ้น ภาวะสงครามในตะวันออกกลาง การก่อการร้ายสากล การชะลอตัวของเศรษฐกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา และความผันผวนของค่าเงินสกุลหลักในโลก เป็นต้น

รัฐบาลในขณะนั้นได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจด้วยมาตรการเพิ่มรายได้และมาตรการลดรายจ่ายที่สำคัญ ดังนี้

มาตรการเพิ่มรายได้

1. โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ซึ่งมียอดจำหน่ายสินค้าเพิ่มขึ้นจาก 16,714 ล้านบาทในปี 2545 เป็น 54,448 ล้านบาทในปี 2548

2. ปรับฐานเงินเดือนข้าราชการ 2 ครั้ง ในปี 2547 และ 2548 รวมทั้งการปรับเพิ่มฐานเงินเดือน ขั้นต่ำให้เป็น 7,000 บาท และสำหรับกลุ่มที่มีเงินเดือนไม่เกิน 10,000 บาท ให้เพิ่มเงินเดือนอีก 1,000 บาท

3. ปรับเพิ่มอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ เพื่อรักษามาตรฐานการครองชีพ

4. ผลักดันการส่งออกไปยังตลาดใหม่ให้เพิ่มขึ้น และการสร้างความมั่นใจแก่นักลงทุนต่างชาติ รวมทั้งมาตรการส่งเสริมการส่งออกอย่างต่อเนื่อง

5. เร่งผลักดันแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ รวมทั้งการเปิดสนามบินสุวรรณภูมิและสร้างระบบเตือนภัยธรรมชาติเพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว

6. สร้างเสถียรภาพของราคาพืชผลเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้จากสินค้าเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว ยางพารา

7. ขยายการให้เบี้ยยังชีพแก่คนชรา และผู้ด้อยโอกาสให้ครบทุกคน

มาตรการลดรายจ่าย

1. ประกาศนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า โครงการ 30 บาท รักษาทุกโรคเพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีสำหรับประชาชน

2. โครงการศูนย์ซ่อมสร้างประจำหมู่บ้าน (Fix it Center) เพื่อลดรายจ่ายในการซื้อเครื่องจักร/เครื่องมือใหม่

3. การพัฒนาพลังงานทดแทน ได้แก่ ก๊าซธรรมชาติ แก๊สโซฮอล์ และไบโอดีเซล เพื่อลดการพึ่งพาการนำเข้าพลังงาน
4. โครงการพักชำระหนี้เกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรได้มีโอกาสฟื้นฟูอาชีพ

มาตรการสร้างโอกาส

1. โครงการกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารประชาชน และธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เพื่อเป็นช่องทางในการเข้าถึงแหล่งทุน สำหรับประชาชนในระดับรากหญ้า
2. โครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เพื่อสนับสนุนช่องทางในการเข้าถึงแหล่งทุน
3. การขยายโอกาสทางการศึกษาของเด็กยากจน และด้อยโอกาส มีทุนการศึกษา สำหรับลูกผู้มีรายได้น้อยจำนวน 800,000 ทุน ทุนการศึกษาในช่วงเศรษฐกิจฝืดเคือง 500,000 ทุน ทุนการศึกษาแก่เด็กพิการ 35,000 ทุน รวมถึงโครงการหนึ่งทุนหนึ่งอำเภอ และโครงการนักศึกษาทำงานระหว่างเรียน
4. การจัดสรรงบประมาณตามโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML)และงบประมาณตามโครงการเงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของจังหวัดแบบบูรณาการ (งบ CEO) เพื่อสนับสนุนการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค

ทุกมาตรการที่กล่าวมานี้ มาตรการที่มีผลต่อวิถีชีวิตในการรับบริการสาธารณสุขของประชาชนชนบทอย่างชัดเจนมากคือ

มาตรการลดรายจ่ายที่รู้จักกันในชื่อของ “โครงการ 30 บาท รักษา ทุกโรค” เป็นการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าและการเข้าถึง บริการสุขภาพตามนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ทำให้ประชาชนมีหลักประกันสุขภาพ และสามารถเข้ารับการรักษา ตามสิทธิประโยชน์ โดยไม่ต้องวิตกกังวลว่าจะถูกปฏิเสธการรักษา เพราะไม่มีเงินจ่ายค่ารักษาพยาบาล โครงสร้างพื้นฐานของระบบ บริการสุขภาพที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่องเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้การดำเนินนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้านี้ เป็นไปได้ นอกจากนี้นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้ายังได้ ทำให้เกิดการพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชน และหน่วยบริการปฐมภูมิ อื่นๆ ที่ทำงานสุขภาพเชิงรุกและให้บริการใกล้บ้านอีกด้วย

ภาพรวมสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

สำหรับในช่วงต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญ ปัญหาราคาน้ำมัน ซึ่งสร้างแรงกดดันต่อภาวะเงินเฟ้อและดุลบัญชี เดินสะพัด นอกจากนี้ยังมีผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง ของโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เศรษฐกิจและสังคมไทยต้องเผชิญกับการ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบทที่รุนแรงมากขึ้น ดังนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จึงเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการ เปลี่ยนแปลงในอนาคตเพื่อปรับตัวและแสวงหาประโยชน์อย่าง รู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

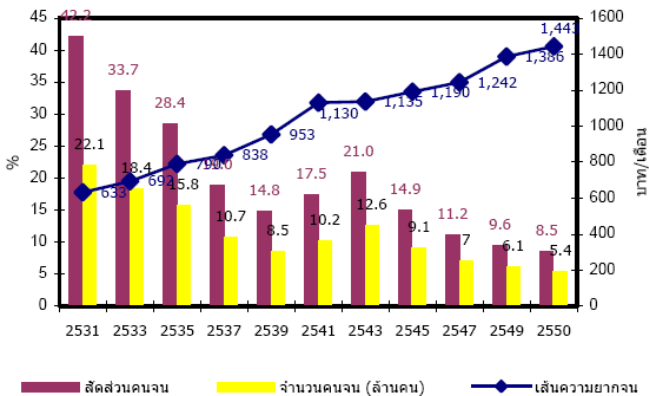
ข้อมูลจากการแถลงข่าวสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อ 24 พฤศจิกายน 2551 ระบุว่า เศรษฐกิจไทยในไตรมาสที่สาม ปี 2551 ขยายตัวร้อยละ 4.0 ชะลอลงจากที่ขยายตัวร้อยละ 6.0 และ 5.3 ในไตรมาสที่ 1 และ 2 ตามลำดับ เนื่องจากได้รับผลกระทบจากวิกฤติการเงินโลก ราคาวัตถุดิบ การลงทุนหดตัวในขณะที่การส่งออกสุทธิลดลงจากปริมาณการนำเข้าที่เร่งตัวขึ้น ในภาพรวมของเศรษฐกิจมีแรงกดดันเงินเฟ้อลดลงตามภาวะราคาน้ำมันและราคาสินค้าโภคภัณฑ์ที่ลดลง แต่ดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุล ซึ่งเป็นผลจากการส่งออกชะลอตัวแต่การนำเข้ายังเร่งตัวขึ้น รายได้จากการท่องเที่ยวลดลงเพราะผลกระทบของปัญหาความไม่สงบในประเทศและปัญหาเศรษฐกิจโลก

การผลิตภาคเกษตร ขยายตัวร้อยละ 9.9 เร่งตัวขึ้นจากที่ขยายตัวร้อยละ 3.1 และ 8.6 ในไตรมาสที่ 1 และ 2 ที่ผ่านมา เป็นผลมาจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจที่ราคาสินค้าเกษตรเพิ่มสูงในช่วงที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากปริมาณผลผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง ได้แก่ ข้าว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และมันสำปะหลัง การที่ราคาสินค้าเกษตรและปริมาณผลผลิตโดยรวมเพิ่มขึ้น ทำให้มูลค่าเพิ่มสาขาเกษตรกรรมขยายตัวร้อยละ 6.9 และ รายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้นร้อยละ 44.4

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สรุปภาวะความยากจน ปี 2550 ว่า การพัฒนาประเทศและการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้ความยากจนของประเทศไทยลดลง

อย่างต่อเนื่องตั้งแต่หลังวิกฤติเศรษฐกิจเป็นต้นมา โดยในปี 2543 สัดส่วนคนจนเท่ากับร้อยละ 20.98 ได้ลดลงเรื่อยมา เหลือร้อยละ 8.48 ในปี 2550 มีคนจน ประมาณ 5.4 ล้านคน คนจนส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ มีคนจนประมาณ 2.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 52.20 หรือประมาณ 1/2 ของคนจนทั้งประเทศ และคนจนส่วนใหญ่ยังอยู่ในเขตชนบท เมื่อพิจารณาลักษณะทางสังคมของคนจนครัวเรือนยากจน พบว่า ครัวเรือนที่มีสัดส่วนคนจนอยู่ในระดับสูงได้แก่ ครัวเรือนขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ครัวเรือนที่มีเฉพาะเด็กกับผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียวอยู่ในครัวเรือน ผู้ที่ประกอบอาชีพอยู่ในภาคเกษตร (ผู้ทำประมง/ป่าไม้/บริการเกษตร และคนงานเกษตร) ผู้ที่ประกอบอาชีพการเกษตรที่เป็นเจ้าของที่ดินน้อยกว่า 20 ไร่

ภาพที่ 1.1 เส้นความยากจน สัดส่วนคนจน จำนวนคนจน (ด้านรายจ่าย) ปี 2531-2550

ที่มา : สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551: iii

ในปี 2550 ครั้วเรือนยาจกจมนีมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 10.1 และมีรายจ่ายเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ร้อยละ 8.1 เมื่อเปรียบเทียบกับปี 2549 โดยครั้วเรือนยาจกจมนในกรุงเทพมหานครมีรายได้เฉลี่ยสูงที่สุดและสูงกว่ารายได้เฉลี่ยของครั้วเรือนยาจกจมนในภาคเหนือ ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดถึง 2 เท่า แหล่งที่มาของรายได้คนจมนเมืองมาจากค่าจ้างและเงินเดือน (ร้อยละ 41.7) ในขณะที่ครั้วเรือนยาจกจมนในชนบทมีรายได้ทำไรสุทธิจากการประกอบการภาคเกษตร (ร้อยละ 25.7) นอกจากนี้ยังมีรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน โดยได้รับเป็นอาหารที่อยู่อาศัย สินค้าบริการ โดยไม่ต้องซื้อหรือเช่า รวมทั้งเป็นเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ขณะที่ครั้วเรือนยาจกจมนมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายหมวดอาหารและเครื่องดื่ม

ครั้วเรือนยาจกจมน มีหนี้สินเฉลี่ย 40,169 บาท/ครั้วเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.8 โดยครั้วเรือนยาจกจมนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหนี้สินเฉลี่ยสูงที่สุด คือ 42,703 บาท/ครั้วเรือน และมีสัดส่วนหนี้สินสูงถึงร้อยละ 63.84 ของหนี้สินของครั้วเรือนยาจกจมนทั้งหมด หนี้สินของครั้วเรือนยาจกจมนส่วนใหญ่เป็นหนี้สินในระบบ และส่วนใหญ่กู้ยืมเพื่อใช้ในการทำการเกษตรและใช้จ่ายอุปโภคและบริโภคในครั้วเรือน และกว่าร้อยละ 80 เป็นหนี้นอกระบบ

ตารางที่ 1.1 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด 10 ลำดับแรก ในปี 2543 2545 2547
2549 และปี 2550

ลำดับที่	จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูง (% ของประชากรในจังหวัด)				
	ปี 2543	ปี 2545	ปี 2547	ปี 2549	ปี 2550
1	อุดรธานี (60.6)	หนองบัวลำภู (46.4)	ตาก (36.9)	แม่ฮ่องสอน (52.5)	แม่ฮ่องสอน (65.2)
2	สุรินทร์ (57.8)	ตาก (44.2)	สกลนคร (34.3)	บุรีรัมย์ (30.7)	ศรีสะเกษ (28.7)
3	สกลนคร (51.6)	นราธิวาส (42.2)	สุรินทร์ (33.4)	นราธิวาส (27.1)	บุรีรัมย์ (23.9)
4	นครพนม (46.9)	สระแก้ว (42.1)	แม่ฮ่องสอน (33.4)	นครพนม (26.0)	น่าน (20.3)
5	แม่ฮ่องสอน (46.6)	สุรินทร์ (38.6)	ชัยภูมิ (32.9)	อุบลราชธานี (25.1)	นราธิวาส (20.0)
6	ยโสธร (45.9)	แม่ฮ่องสอน (33.8)	นครพนม (27.1)	สระแก้ว (21.7)	สระแก้ว (19.9)
7	หนองบัวลำภู (44.4)	ศรีสะเกษ (33.1)	สระแก้ว (24.9)	ศรีสะเกษ (21.2)	ปัตตานี (19.7)
8	นราธิวาส (42.8)	บุรีรัมย์ (33.1)	หนองบัวลำภู (24.6)	ตาก (20.9)	สุรินทร์ (19.5)
9	ศรีสะเกษ (40.7)	เพชรบูรณ์ (33.0)	กาฬสินธุ์ (24.6)	น่าน (19.3)	สุโขทัย (19.3)
10	อำนาจเจริญ (40.6)	ลำปาง (32.7)	มุกดาหาร (23.5)	กาฬสินธุ์ (18.6)	นครพนม (17.9)

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2550
สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในด้าน การเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐของคนจน/ครัวเรือนยากจน จากการทบทวนโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐ พบว่า หลายโครงการมีการกำหนดเกณฑ์กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายทำให้คนจน/ครัวเรือนยากจนมีการเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐในแต่ละด้านแตกต่างกัน เช่น ด้านสุขภาพ คนจน/ครัวเรือนยากจนมีการเข้าถึงค่อนข้างสูง โดยคนจนมีโอกาสเข้าถึงสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ร้อยละ 96.7 ของคนจนทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 3.3 ที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงหลักประกันสุขภาพ นักเรียนยากจนได้รับอาหารกลางวัน/อาหารเสริมฟรี ร้อยละ 67.37 ของนักเรียนยากจนทั้งหมด

การประกันสุขภาพถ้วนหน้าซึ่งยังมีคนขาดหลักประกันสุขภาพร้อยละ 3.5 เนื่องจากเป็นแรงงานย้ายถิ่น หรือเป็นคนไทยไร้รัฐ ไร้สัญชาติ หรือแรงงานต่างด้าว ซึ่งนับเป็นภาวะเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านสุขภาพของประเทศ หากไม่ได้รับบริการพื้นฐานสุขภาพที่จำเป็นแก่ชีวิต เพราะอาจเป็นสาเหตุให้เกิดโรคระบาดอุบัติใหม่หรือโรคระบาดอุบัติซ้ำได้ (สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. 2551: ii-vi)

นอกจากการอยู่ภายใต้ภาวะของความไม่สงบทางการเมืองในปัจจุบันแล้ว ประเทศไทยยังจะต้องเผชิญกับความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจโลก ความผันแปรของราคาน้ำมัน การก่อการร้ายสากล การแข่งขันจากการรวมกลุ่มด้านเศรษฐกิจและการเงินของหลายประเทศ จึงเป็นทั้งโอกาสและข้อจำกัดของประเทศไทย ประเด็นสำคัญของการบริหารเศรษฐกิจไทยใน

ขณะนี้ คือ การปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และเอกลักษณ์ไทย ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เศรษฐกิจและสังคมไทยก้าวไปอย่างมั่นคงโดยมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งอยู่ภายใต้การเชื่อมโยงกับกระแสโลกาภิวัตน์

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

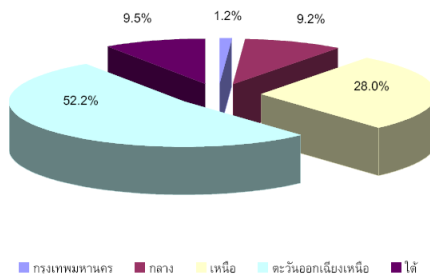
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่และประชากรประมาณ 1 ใน 3 ของประเทศ เป็นพื้นที่ที่มีความล้าหลังทางเศรษฐกิจของประเทศมาโดยตลอด ภูมิภาคนี้มีครัวเรือนเกษตรประมาณร้อยละ 45 ของประเทศ มีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรประมาณร้อยละ 44 ของประเทศ เป็นที่นามากกว่าร้อยละ 65 ของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรของภาค โดยมีพื้นที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวเพียงร้อยละ 18 ทำให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำมาก และมีแรงงานชานาจำนวนมากเกินไปสำหรับการปลูกข้าวปีละครั้ง

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ศึกษาและติดตามสถานการณ์ความยากจน โดยใช้วิธีการวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ (Absolute poverty) ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งได้จัดเก็บข้อมูลรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนตัวอย่างทั่วประเทศทั้งที่เป็นเงินและสิ่งของ แล้วเปรียบเทียบมูลค่าทุกรายการเป็นเงินตรา (Money metric) ทำการสำรวจครอบคลุม

กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ เพื่อให้สามารถแสดงผลเป็นรายจังหวัดได้ โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2531 เพื่อให้มีชุดข้อมูลเป็นอนุกรมเวลาสำหรับใช้ศึกษาและติดตามสถานการณ์และแนวโน้มภาวะความยากจนของประเทศได้อย่างต่อเนื่อง

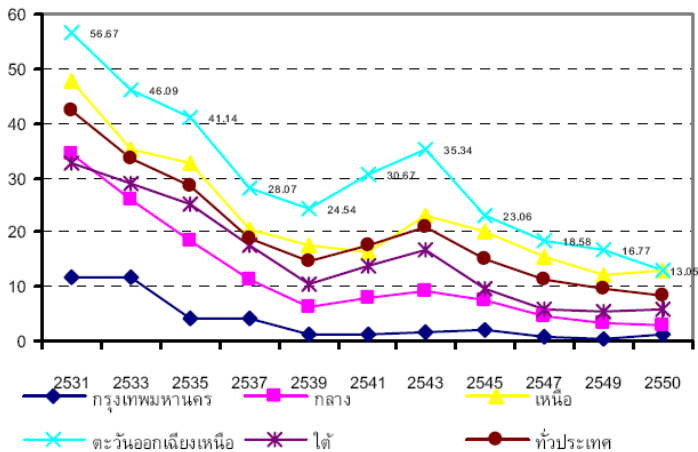
เมื่อพิจารณาการกระจายตัวของคนจน ปี 2550 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนจน 2.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 52.2 ของคนจนทั้งประเทศ และคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13.05 ของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมา คือ ภาคเหนือ ที่มีคนจน 1.5 ล้านคน หรือร้อยละ 28.0 ของคนจนทั้งประเทศ เมื่อพิจารณาสัดส่วนของคนจนต่อประชากรในแต่ละภาคจะเห็นว่า ภาวะความยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ภาคเหนือ ภาคใต้และ กรุงเทพฯ มีคนจนเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 1.2 การกระจายตัวของคนจนจำแนกโดยภาค ปี 2550

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (สศช.)

ภาพที่ 1.3 สัดส่วนคนจน (เมื่อวัดจากรายจ่ายเพื่อการบริโภค)
จำแนกรายภาค ปี 2531-2550

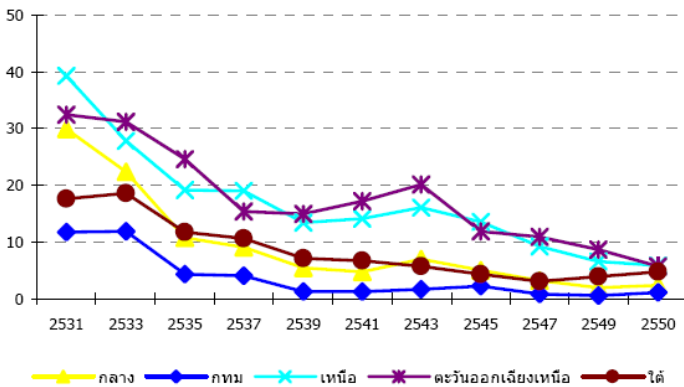

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (สศช.)

ภาวะความยากจนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทลดลงอย่างต่อเนื่องและคนจนส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ทั้งนี้ โดย ปี 2549 สัดส่วนคนจนในเขตชนบท ร้อยละ 12.04 ของประชากรในเขตชนบท หรือจำนวนคนจน 4.8 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 88.27 ของคนจนทั้งประเทศ (5.4 ล้านคน) ในขณะที่ สัดส่วนคนจนในเขตเมืองใน ปี 2550 ร้อยละ 3.35 ของประชากรในเขตเมือง หรือจำนวนคนจน 0.6 ล้านคน โดยภาคกลางและกรุงเทพฯ มีคนจนเมืองเพิ่มขึ้น ภาคเหนือเป็นการเพิ่มขึ้นของคนจนในชนบท และภาคใต้เป็นการเพิ่มขึ้นของทั้งคนจนเมืองและคนจนชนบท ทั้งนี้

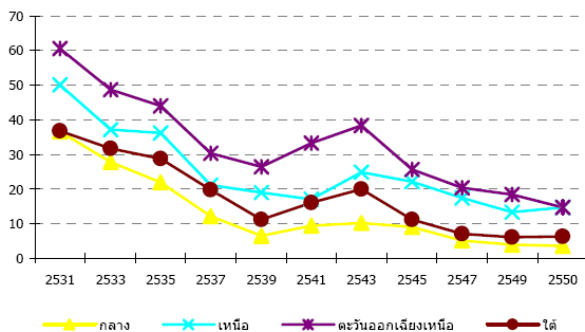
สถานการณ์ความยากจนในแต่ละพื้นที่และแต่ละภูมิภาคมีความเป็นพลวัต ซึ่งภายใต้สถานการณ์ของการกระจายภารกิจที่ให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจน จึงจำเป็นที่ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในพลวัตของภาวะความยากจนเพื่อให้สามารถรับมือและตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม

ภาพที่ 1.4 สัดส่วนคนจนในเขตเทศบาล (เมื่อวัดจากรายจ่ายเพื่อการบริโภค) จำแนกรายภาค ปี 2531-2550

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (สชช.)

ภาพที่ 1.5 สัดส่วนคนจนนอกเขตเทศบาล (เมื่อวัดจากรายจ่ายเพื่อการบริโภค)
จำแนกรายภาค ปี 2531-2550

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (สคช.)

ตารางที่ 1.2 จำนวนคนจน (ด้านรายจ่าย) จำแนกตามภาคและเขตพื้นที่
ปี 2549-2550

หน่วยเป็นพันคน

ภาค	ปี 2549		ปี 2550	
	เขตเมือง	เขตชนบท	เขตเมือง	เขตชนบท
กรุงเทพมหานคร	28.7	0	64.4	0
กลาง	97.5	427.6	119.1	377.1
เหนือ	147.3	1,262.9	133.8	1,384.3
ตะวันออกเฉียงเหนือ	319.4	3,301.1	216.2	2,614.1
ใต้	85.0	387.2	102.5	410.3
ทั่วประเทศ (ร้อยละ)	677.9 (11.19)	5,378.7 (88.81)	635.9 (11.73)	4,785.8 (88.27)

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ประมวลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (สคช.)

จากการศึกษาและติดตามภาวะความยากจนในระดับจังหวัด โดยประมวลจากสัดส่วนของครัวเรือนที่ในแต่ละจังหวัดที่มีรายจ่ายเพื่อการบริโภคเฉลี่ยต่อคนต่อเดือนต่ำกว่าเส้นความยากจนของครัวเรือนนั้น ซึ่งรายจ่ายเพื่อการบริโภครวมรวมรายจ่ายด้านอาหารและรายจ่ายที่มีใช้อาหาร ข้อมูลในตารางที่ 1.3 และ 1.4 แสดงภาวะความยากจนรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และรวมทั้งประเทศ ปี 2543-2550 จะเห็นได้ว่าปัญหาความยากจนได้บรรเทาลงเป็นลำดับ นอกจากนี้ยังพบข้อสังเกตว่าผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจทำให้หลายจังหวัดประสบปัญหาความยากจนเพิ่มขึ้น โดยบางจังหวัดพื้นตัวได้ต่ำกว่าจังหวัดอื่น

ตารางที่ 1.3 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ปี 2543-2550 รายจังหวัด
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และรวมทั้งประเทศ

หน่วยเป็น บาท/คน/เดือน

จังหวัด	ปี 2543	ปี 2545	ปี 2547	ปี 2549	ปี 2550
อุดรธานี	972	1,043	1,085	1,238	1,288
สุรินทร์	983	1,038	1,057	1,233	1,324
สกลนคร	969	1,023	1,064	1,240	1,314
นครพนม	980	1,025	1,069	1,243	1,335
ยโสธร	980	1,052	1,069	1,250	1,325
หนองบัวลำภู	985	1,024	1,074	1,225	1,316
ศรีสะเกษ	988	1,031	1,081	1,209	1,280
อำนาจเจริญ	990	1,019	1,079	1,216	1,302
ชัยภูมิ	1,019	1,081	1,077	1,256	1,318
บุรีรัมย์	980	1,041	1,065	1,215	1,327
ร้อยเอ็ด	1,003	1,032	1,077	1,247	1,324
ขอนแก่น	1,019	1,068	1,108	1,293	1,344
มุกดาหาร	1,004	1,045	1,085	1,250	1,309
อุบลราชธานี	992	1,014	1,061	1,218	1,300
เลย	981	1,044	1,088	1,217	1,302
กาฬสินธุ์	996	1,043	1,102	1,250	1,351
นครราชสีมา	1,016	1,049	1,078	1,254	1,321
มหาสารคาม	976	1,028	1,062	1,251	1,304
หนองคาย	988	1,038	1,089	1,248	1,324
รวมทั้งภาค	993	1,040	1,078	1,240	1,316
รวมทั้งประเทศ	1,135	1,190	1,242	1,386	1,443

ที่มา : สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551: 3-7

ตารางที่ 1.4 ร้อยละของคนจน ปี 2543-2550 รายจังหวัด
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และรวมทั้งประเทศ

จังหวัด	ปี 2543	ปี 2545	ปี 2547	ปี 2549	ปี 2550
อุดรธานี	60.64	31.25	21.95	13.13	4.02
สุรินทร์	57.84	38.61	33.43	14.18	19.58
สกลนคร	51.60	23.23	34.26	14.90	14.40
นครพนม	46.92	29.62	27.07	25.99	17.78
ยโสธร	45.95	32.60	6.50	7.52	8.77
หนองบัวลำภู	44.37	46.41	24.57	13.71	7.07
ศรีสะเกษ	40.73	33.10	22.27	21.15	28.65
อำนาจเจริญ	40.62	31.41	18.24	11.39	10.36
ชัยภูมิ	36.14	9.23	32.93	17.13	16.86
บุรีรัมย์	34.41	33.06	19.73	30.70	23.48
ร้อยเอ็ด	31.92	18.29	12.41	14.62	6.36
ขอนแก่น	31.73	17.13	8.86	14.99	7.04
มุกดาหาร	27.26	17.42	23.54	16.58	14.32
อุบลราชธานี	25.88	13.59	16.03	25.12	13.69
เลย	23.79	18.59	16.24	12.32	8.76
กาฬสินธุ์	23.51	18.00	24.55	18.57	17.06
นครราชสีมา	22.42	18.34	8.81	15.42	9.97
มหาสารคาม	20.40	18.51	13.23	8.40	8.50
หนองคาย	15.83	8.79	4.59	6.94	3.37
รวมทั้งภาค	35.34	23.06	18.58	16.77	13.05
รวมทั้งประเทศ	20.98	14.93	11.16	9.55	8.48

ที่มา : สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551: 3-7

การที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรในชนบทจำนวนมากว่าทุกภาคของประเทศสะท้อนภาพของการมีรายได้ต่อคนที่ต่ำกว่าทุกภาคด้วย เพราะสัดส่วนรายได้ต่อคนระหว่างภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรมีค่าเพิ่มขึ้น จาก 1:6.20 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็น 1:10.97 ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) คาดว่าแนวโน้มความแตกต่างนี้จะเพิ่มมากขึ้นเพราะภาคนอกภาคเกษตรมีการปรับขึ้นค่าแรงขั้นต่ำและปรับเงินเดือนข้าราชการหลายครั้งในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 นอกจากนี้ยังมีประกาศบังคับให้อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ เมื่อเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ในวันที่ 1 มิถุนายน 2550 โดยกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นวันละ 203 บาท เป็นพื้นที่ที่มีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำสูงที่สุดในประเทศ รองลงไปคือ ภูเก็ต (197 บาท) ชลบุรี (180 บาท) สระบุรี (179 บาท) ฉะเชิงเทรา พระนครศรีอยุธยา ระยอง (173 บาท) และนครราชสีมา(170 บาท) ส่วนจังหวัดอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำอยู่ระหว่าง 157 – 148 บาท ซึ่งน่าจะเป็นเหตุหนึ่งที่แรงงานชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมเดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ และปริมณฑลและชายฝั่งทะเลตะวันออกมากกว่าการเดินทางไปทำงานในเมืองหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เมื่อพิจารณาว่าปัจจุบันนี้อัตราค่าจ้างงานภาคเกษตรในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาประมาณวันละ 150-170 บาท ในช่วงมี

งานมาก เช่น ช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตหาแรงงานรับจ้างได้ยาก ผู้จ้างมักจะเลี้ยงอาหารกลางวันและเลี้ยงอาหารเย็นพร้อมเลี้ยงเหล้า ดังนั้นค่าแรงงานในภาคเกษตรกับนอกภาคเกษตรจึงแตกต่างกันน้อยมาก แต่ค่านิยมว่างานนอกการเกษตรมีความสะดวกสบาย มีรายได้ต่อเนื่องมั่นคงมากกว่างานภาคเกษตรจึงดึงดูดแรงงานได้มากกว่า

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือมาตรฐานการครองชีพของประชากรในเขตชนบทและเขตเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความแตกต่างกันมาก ประชากรในเขตเมืองมีรายได้และมาตรฐานการครองชีพไม่แตกต่างจากประชากรในเขตเมืองของภูมิภาคอื่น แต่ประชากรในเขตชนบทมีรายได้และมาตรฐานการครองชีพโดยเฉลี่ยต่ำกว่าภูมิภาคอื่นมาก

ครัวเรือนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยกระดับมาตรฐานการครองชีพและแก้ปัญหารายได้ต่ำโดยวิธีการหลัก 2 วิธี คือ

1. การเพิ่มรายได้ในภาคการเกษตร โดยทำการเกษตรอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการทำนา คือการเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม ได้แก่ การปลูกมันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน ยางพารา ฯลฯ แต่ก็ประสบปัญหาด้านคุณภาพของผลผลิต ปัญหาด้านการตลาด และปัญหาอื่น ๆ จนก่อให้เกิดภาวะหนี้สินแก่เกษตรกรจำนวนมาก

2. การหารายได้นอกภาคเกษตร ตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา รายได้นอกภาคเกษตรของครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ทำให้รายได้จาก

ภาคเกษตรมีความสำคัญต่อครัวเรือนเกษตรน้อยลง รายได้นอกภาคเกษตรดังกล่าวได้มาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

2.1 การรับงานจากโรงงานมาทำ

2.2 การมีสมาชิกในครอบครัวไปทำงานต่างถิ่นทั้งในประเทศและนอกประเทศ

2.3 การเดินทางไปทำงานในเขตเมืองที่อยู่ใกล้เคียง

2.4 การอพยพย้ายถิ่นชั่วคราวไปทำงานในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑลหรือพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก

การแก้ปัญหาของครัวเรือนเกษตรดังกล่าวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งในด้านกิจวัตรประจำวันและสัมพันธภาพ ระดับบุคคล ระดับครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะกรณีของการไปทำงานต่างถิ่นของคนวัยแรงงานในชุมชน

ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออพยพย้ายถิ่นออกจากเขตชนบทไปทำงานต่างถิ่นมากกว่า 100,000 คนต่อปี จากการวิจัยเรื่อง วิฤติเศรษฐกิจ : ผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากกรุงเทพมหานคร โดยสุธรรม นันทมงคลชัย พบว่า ในช่วง ปี พ.ศ.2539-2541 ภายหลังจากวิฤติเศรษฐกิจในปี 2540 มีผู้ย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯที่เป็นประชากรอายุ 20-29 ปี มากที่สุด โดยร้อยละ 57.5 ระบุสาเหตุว่าเป็นการย้ายกลับบ้าน ซึ่งร้อยละ 45.7 ของผู้ย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาดังกล่าว ระบุว่าเป็นการย้ายถิ่นมายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเมื่อพิจารณาจาก 75 จังหวัดปลายทางที่รับผู้ย้ายถิ่นในช่วงวิฤติทางเศรษฐกิจมากที่สุด พบว่าทั้ง 5 จังหวัดอยู่ในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือโดยมีจังหวัดบุรีรัมย์มากที่สุดรองลงมาคือ จังหวัดหนองคาย สุรินทร์ ศรีสะเกษ และร้อยเอ็ด ตามลำดับ ผู้ย้ายถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับมาช่วยธุรกิจในครัวเรือนมากกว่าทุกภาคซึ่งอาจเป็นไปได้มากที่ทำให้ครอบครัวขาดรายได้จากเงินที่เคยส่งกลับมายังครอบครัว (สุธรรม นันทมงคลชัย. 2543 :59-63)

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นส่วนหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่า สถานการณ์เศรษฐกิจสังคมโลกมีผลกระทบต่อสถานการณ์เศรษฐกิจสังคมของประเทศและประชากรในชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พลวัตของชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรแบบดั้งเดิมมาใช้เครื่องจักรแทน ทำให้มีแรงงานส่วนเกินเกิดขึ้นในชุมชนชนบทเนื่องความจำกัดในการขยายพื้นที่ทำการเกษตร สมาชิกของครัวเรือนเกษตรที่เป็นหนุ่มสาว ผู้ได้รับการศึกษาดีและมีความคล่องตัว จะอพยพเข้าสู่พื้นที่เขตเมืองทั้งภายในและภายนอกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากรายได้ต่อหัวในเมืองที่สูงกว่าในชนบทประมาณ 5 เท่า คนกลุ่มน้อยนี้มีโอกาสที่จะได้งานอาชีพที่มั่นคง ในขณะที่คนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น อาจจะหาได้เพียงงานชั่วคราวหรืองานตามฤดูกาล หรืองานระยะสั้นเพียงแค่วัน 2-3 เดือน บางช่วงที่ไม่ได้ทำงานจะกลับไปช่วยทำการเกษตร

การหมุนเวียนเคลื่อนย้ายแรงงานจากชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลต่ออัตราการว่างงานของประเทศ โดยอัตราการว่างงานแต่ละไตรมาสจะปรับตัวสูงขึ้นและลดลงตามปัจจัยเรื่องฤดูกาล ในไตรมาสที่ 1 (มกราคม-มีนาคม) เป็นช่วงฤดูแล้งนอกฤดูการเกษตร แรงงานเกษตรจะว่างงาน แรงงานรุ่นใหม่เพิ่งจะสำเร็จการศึกษา อัตราการว่างงานจึงสูง และเริ่มลดต่ำลงในไตรมาสที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) สำหรับไตรมาสที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน) เป็นช่วงฤดูการเกษตรและแรงงานใหม่ที่สำเร็จการศึกษาเริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงานได้แล้วอัตราการว่างงานเริ่มลดลง และค่อนข้างทรงตัวในไตรมาสที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม) ซึ่งเป็นฤดูเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตามการเคลื่อนย้ายแรงงานจะเกี่ยวข้องกับภาวะเศรษฐกิจของพื้นที่ กล่าวคือแรงงานจะเคลื่อนย้ายไปตามแหล่งงานเช่นช่วงเพาะปลูก ช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ช่วงตัดอ้อย ฯลฯ

ในขณะที่คนหนุ่มสาวและผู้อพยพที่มีการศึกษาดีจำนวนมากถูกดึงดูดเข้าสู่แรงงานในภาคอุตสาหกรรม การค้าและบริการ ในจังหวัดขอนแก่น นครราชสีมา อุรธานี อุบลราชธานี กรุงเทพฯ และปริมณฑลรวมทั้งบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ หรือบางกลุ่มอาจเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องเลิกการทำเกษตรเพราะอายุมาก ต้องขายหรือละทิ้งไร่นา ซึ่งเป็นการละทิ้งความมั่นคงของการมีข้าวบริโภคในครัวเรือน ผู้สูงอายุบางส่วนอพยพย้ายถิ่นไปอยู่กับลูกหลานในสลัมใกล้เขตอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ บางส่วนต้องอยู่ตามลำพัง และมีบางส่วนที่ต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่ไปทำงานในเขตเมืองอีกด้วย

นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัตทางประชากรแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ในลักษณะเดียวกันนี้ด้วย คือ พื้นที่เขตเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำลังขยายตัวอย่างกว้างขวางและรวดเร็วออกสู่พื้นที่ชนบทรอบด้าน ประมาณร้อยละ 80 ของการขยายตัวของเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดนอกเขตเทศบาล โรงงานอุตสาหกรรม นิคมอุตสาหกรรม สถาบันของทางราชการ และกิจการพาณิชย์ ต่างขยับขยายออกมาตั้งอยู่ตามแนวถนนนอกเขตเทศบาลมากขึ้น เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปในภูมิภาค ทำให้เมืองขยายตัวออกตามแนวถนนโดยพื้นที่ระหว่างแนวถนนไม่ได้รับการวางแผนพัฒนา ลักษณะความเป็นชุมชนเมืองแผ่ขยายกว้างขวางออกไปอยู่นอกพื้นที่เขตเทศบาลทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนจากเขตชุมชนชนบทเป็นชุมชนเขตเมือง ประชากรที่อพยพเข้ามาทำอาชีพนอกการเกษตรจำนวนมากอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่หมู่บ้านรอบนอกเขตเทศบาล โดยเฉพาะหมู่บ้านใกล้เขตอุตสาหกรรม ทำให้เกิดชุมชนที่มีรูปแบบการปกครองเป็นชุมชนในเขตชนบทแต่มีวิถีชีวิตของชุมชนเขตเมืองจำนวนมาก ความซับซ้อนในการจัดบริการสาธารณสุขที่เหมาะสมจึงเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

บทที่ 2

สภาพภาพของแรงงานในชนบท

การประกอบอาชีพ คือ งานที่ทำเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพ และครอบครัวของประชาชนในชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองของประเทศ ซึ่งได้รับผลกระทบมาจากสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองของโลกอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะขณะนี้รายได้หลักของครัวเรือนมาจากภาคนอกการเกษตร ปัจจุบันนี้แม้แต่ครัวเรือนเกษตรเองก็ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องของการผลิตอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อชุมชนต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น ภาวะการทำงาน สภาพภาพและปัญหาของแรงงานและสถานการณ์ของแรงงานทั้งภายในและภายนอกชุมชนจึงมีผลกระทบซึ่งกันและกันมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต

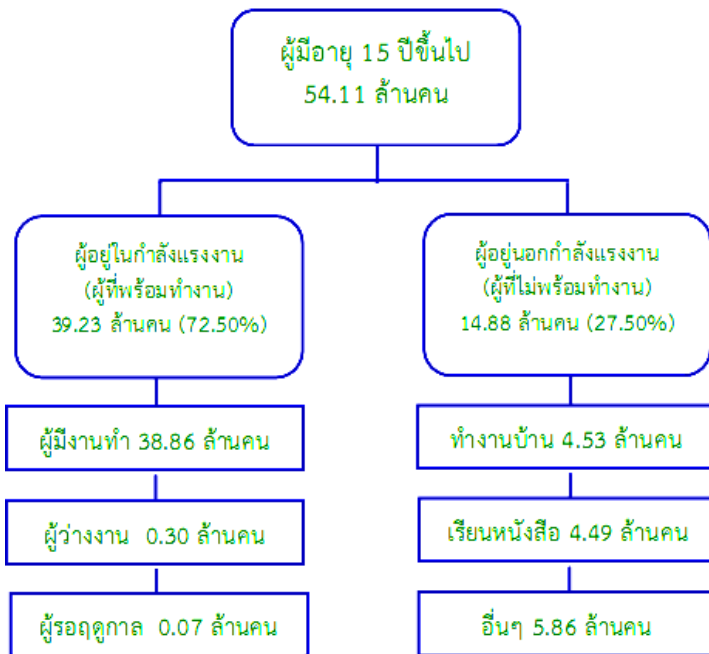
ภาวะการทำงานของประชากรไทย

1. ประชากรและกำลังแรงงาน

จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) ประจำเดือน กันยายน 2554 สรุปได้ว่า ประเทศไทยมีผู้ที่อยู่ในวัยทำงานคืออายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 54.11 ล้านคน ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานนี้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานคือพร้อมที่จะทำงาน จำนวน 39.23 ล้านคน (ร้อยละ 72.50)และผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงานคือไม่พร้อมที่จะทำงาน ได้แก่ แม่บ้าน นักเรียน คนชรา จำนวน 14.88 ล้านคน (ร้อยละ 27.50) ดังรายละเอียดในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แผนผังประชากรตามสถานภาพแรงงาน เดือนกันยายน 2554

แผนผังประชากรตามสถานภาพแรงงาน

ที่มา:สำนักงานสถิติแห่งชาติ.2554 หน้า 1

2. การมีงานทำและการว่างงาน

ผู้มีงานทำจำนวน 38.86 ล้านคน ร้อยละ 37.98
ทำงานในภาคการเกษตร ส่วนอีกร้อยละ 62.02 ทำงานนอกภาค
การเกษตร เมื่อเปรียบเทียบกับเดือนกันยายน 2553 พบว่าใน
ภาคการเกษตรมีจำนวนผู้ทำงานลดลงและจำนวนผู้ทำงานภาค

นอกการเกษตรเพิ่มขึ้นมากที่สุดในสาขาโรงแรมและบริการด้านอาหาร รองลงมาในสาขากิจกรรมบริการอื่น ๆ เช่น กิจกรรมบริการเพื่อเสริมสร้างสุขภาพร่างกาย การดูแลสัตว์เลี้ยง การบริการซักรีดและซักแห้ง เป็นต้น

ตารางที่ 2.1 จำนวนผู้ว่างงานและอัตราการว่างงาน รายภาค

ภาค	2553			2554			
	ส.ค.	ก.ย. ^๙	ต.ค.	ส.ค.	ก.ย.		
					รวม	ชาย	หญิง
จำนวนผู้ว่างงาน (หน่วย : แสนคน)							
ยอดรวม	3.53	3.43	3.55	2.70	2.95	1.61	1.34
กรุงเทพมหานคร	0.43	-	0.34	0.42	0.32	0.21	0.11
กลาง	0.92	-	0.99	0.70	0.67	0.39	0.28
เหนือ	0.78	-	0.70	0.40	0.52	0.29	0.23
ตะวันออกเฉียงเหนือ	1.07	-	1.06	0.90	0.91	0.58	0.33
ใต้	0.34	-	0.46	0.28	0.53	0.14	0.39
อัตราการว่างงาน (ร้อยละ)							
ยอดรวม	0.9	0.9	0.9	0.7	0.8	0.8	0.7
กรุงเทพมหานคร	1.1	-	0.9	1.1	0.8	1.0	0.6
กลาง	1.0	-	1.0	0.7	0.7	0.8	0.6
เหนือ	1.1	-	1.0	0.6	0.7	0.7	0.7
ตะวันออกเฉียงเหนือ	0.8	-	0.8	0.7	0.7	0.8	0.6
ใต้	0.6	-	0.9	0.5	1.0	0.5	1.6

หมายเหตุ : อัตราการว่างงาน = $\frac{\text{ผู้ว่างงาน} \times 100}{\text{ผู้อยู่ในกำลังแรงงาน}}$

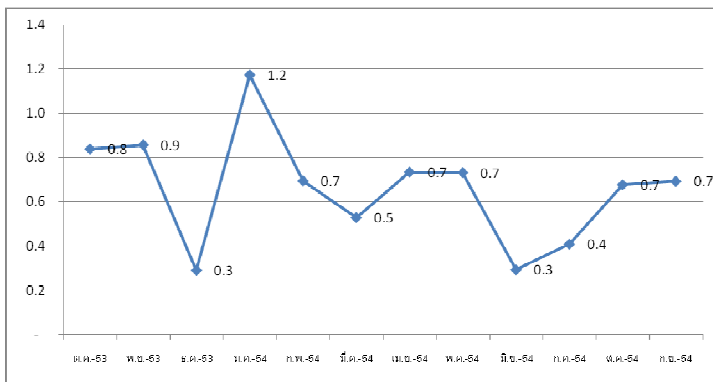
๙ ไม่มีข้อมูลระดับภาค

ที่มา:สำนักงานสถิติแห่งชาติ.2554 หน้า 4

จากตารางที่ 2.1 แสดงว่าจำนวนผู้ว่างงานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด

อัตราการว่างงานของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่ ตุลาคม 2553 ถึงกันยายน 2554 มีลักษณะดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 อัตราการว่างงานของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตุลาคม 2553 ถึงกันยายน 2554

เมื่อจำแนกผู้ว่างงานตามระดับการศึกษาพบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษามีจำนวนและอัตราการว่างงานสูงสุด ผู้ไม่มีและมีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาที่มีจำนวนและอัตราการว่างงานต่ำสุด

3. คนในหมู่บ้าน/ชุมชนไปทำงานนอกตำบล

หมู่บ้านส่วนมากจะมีคนในหมู่บ้าน/ชุมชนไปทำงานนอกตำบล โดยไม่นับคนที่ไปทำงานแบบไปเช้า-เย็นกลับ จำนวน 56,922 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 81.59 ของหมู่บ้านทั่วประเทศ

ตารางที่ 2.2 ร้อยละของหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีคนในหมู่บ้าน/
ชุมชนไปทำงานนอกตำบล

ร้อยละของหมู่บ้าน	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ทั่วประเทศ
จำนวนหมู่บ้านทั้งหมด	31,129 คน	69,763 คน
หมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบล	87.34	81.59
อุตสาหกรรม	55.64	48.14
ช่างฝีมือ	27.62	26.29
เกษตรกรรม	12.63	12.79
บริการ	8.65	7.17
กรีดยาง	0.94	2.39
ประมง	0.80	1.12
เหมืองแร่	0.49	0.46
อื่นๆ	7.56	8.92

ที่มา : คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิต. 2550: 177

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้าน/
ชุมชน ไปทำงานนอกตำบลมากที่สุด จำนวน 27,187 หมู่บ้าน
รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวน 12,988
หมู่บ้าน จำนวน 11,439 หมู่บ้าน และจำนวน 5,308 หมู่บ้าน
ตามลำดับ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราส่วนร้อยละของ
หมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบล กับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด
คิดเป็นร้อยละ 87.34 รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง และ
ภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 84.62 ร้อยละ 76.39 และร้อยละ 63.87
ตามลำดับ

งานที่คนในหมู่บ้าน/ชุมชน ออกไปทำนอกตำบลมากที่สุด คือ งานอุตสาหกรรมในโรงงาน รองลงไป คืองานช่างฝีมือและงานเกษตรกรรม

3.1 งานอุตสาหกรรมในโรงงาน หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทอุตสาหกรรมในโรงงาน จำนวน 33,582 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 48.14 ของหมู่บ้านทั้งหมด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทอุตสาหกรรมในโรงงานมากที่สุด จำนวน 17,319 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ จำนวน 8,727 หมู่บ้าน จำนวน 17,319 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ จำนวน 8,727 หมู่บ้าน จำนวน 5,904 หมู่บ้าน และจำนวน 1,632 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคกลางมีอัตราส่วนระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทอุตสาหกรรมในโรงงานกับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 58.28 รองลงมา ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 55.64 ร้อยละ 38.47 และร้อยละ 19.64 ตามลำดับ

3.2 งานช่างฝีมือ หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทงานช่างฝีมือ จำนวน 18,343 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 26.29 ของหมู่บ้านทั้งหมด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทงานช่างฝีมือมากที่สุด จำนวน 8,598 หมู่บ้าน รองลงมา

ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวน 6,286 หมู่บ้าน จำนวน 1,870 หมู่บ้าน และจำนวน 1,589 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคเหนือมีอัตราส่วนระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอก ตำบลประเภทงานช่างฝีมือกับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 40.96 รองลงมา ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 27.62 ร้อยละ 19.12 และร้อยละ 12.49 ตามลำดับ

3.3 งานเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบล ประเภทเกษตรกรรม จำนวน 8,924 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 12.79 ของหมู่บ้านทั้งหมด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนไปทำงานนอกตำบล ประเภทเกษตรกรรมมากที่สุด จำนวน 3,932 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวน 2,461 หมู่บ้าน จำนวน 1,679 หมู่บ้าน และจำนวน 852 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคเหนือมีอัตราส่วนร้อยละระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอก ตำบลประเภทเกษตรกรรมกับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 16.03 รองลงมา ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 12.63 ร้อยละ 11.21 และร้อยละ 10.25 ตามลำดับ

3.4 งานบริการ ได้แก่ งานรับใช้ในบ้าน สถานเริงรมย์ ขั้บรถรับจ้าง

หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบล ประเภทงานบริการ จำนวน 5,002 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 7.17 ของหมู่บ้านทั้งหมด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนไปทำงานนอกตำบล ประเภทเกษตรกรรมมากที่สุด จำนวน 2,693 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง จำนวน 1,395 หมู่บ้าน จำนวน 527 หมู่บ้าน และจำนวน 387 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคเหนือมีอัตราส่วนร้อยละระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทงานบริการกับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 9.09 รองลงมา ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 8.65 ร้อยละ 6.34 และร้อยละ 2.58 ตามลำดับ

3.5 งานกรีดยาง หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทกรีดยาง จำนวน 1,670 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 2.39 ของหมู่บ้านทั้งหมด

ภาคใต้ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทกรีดยางมากที่สุด จำนวน 1,276 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ จำนวน 294 หมู่บ้าน จำนวน 84 หมู่บ้าน และจำนวน 16 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคใต้มีอัตราส่วนระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทกรีดยางกับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 15.35 รองลงมา ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 0.94 ร้อยละ 0.56 และร้อยละ 0.10 ตามลำดับ

3.6 งานประมง หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทประมง จำนวน 782 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 1.12 ของหมู่บ้านทั้งหมด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทประมงมากที่สุด จำนวน 249 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคเหนือ จำนวน 238 หมู่บ้าน จำนวน 164 หมู่บ้าน และจำนวน 131 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคใต้มีอัตราส่วนระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทประมงกับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 2.86 รองลงมา ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 1.10 ร้อยละ 0.85 และร้อยละ 0.80 ตามลำดับ

3.7 งานเหมืองแร่ งานปลูกและบำรุงรักษาป่าไม้ หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทงานเหมืองแร่ งานปลูกและบำรุงรักษาป่าไม้ จำนวน 318 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 0.46 ของหมู่บ้านทั้งหมด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทเกษตรกรรมมากที่สุด จำนวน 151 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง จำนวน 88 หมู่บ้าน จำนวน 41 หมู่บ้าน และจำนวน 38 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคเหนือมีอัตราส่วนระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทเหมืองแร่ งานปลูกและบำรุงรักษาป่าไม้กับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 0.57 รองลงมา ได้แก่ ภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้เท่ากัน คือ คิดเป็นร้อยละ 0.49 และภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 0.25 ตามลำดับ

3.8 งานอื่นๆ หมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทงานอื่นๆ จำนวน 6,223 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 8.92 ของหมู่บ้านทั้งหมด

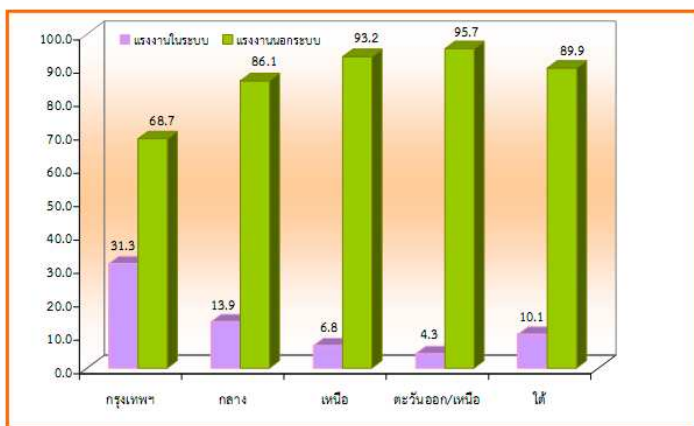
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทเกษตรกรรมมากที่สุด จำนวน 2,352 หมู่บ้าน รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง จำนวน 1,629 หมู่บ้าน จำนวน 1,234 หมู่บ้าน และจำนวน 1,008 หมู่บ้าน ตามลำดับ โดยภาคใต้มีอัตราส่วนระหว่างหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานนอกตำบลประเภทงานอื่นๆ กับหมู่บ้านทั้งหมดสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 14.85 รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 10.61 ร้อยละ 7.56 และร้อยละ 6.73 ตามลำดับ

4. ผู้สูงอายุที่อยู่ในกำลังแรงงาน

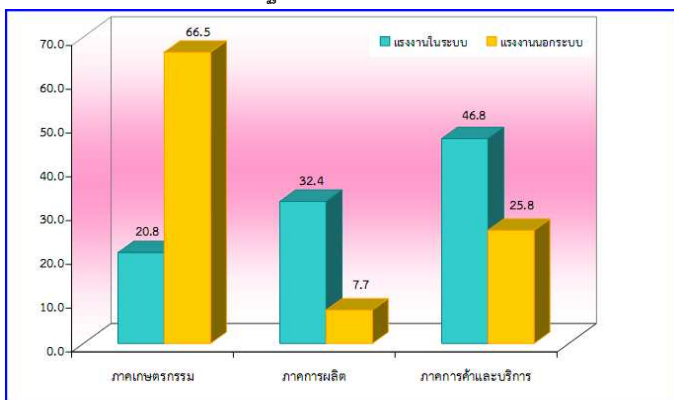
สำนักงานสถิติแห่งชาติ(2554) รายงานว่าในปี 2553 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุคืออายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 8 ล้านคน ยังคงทำงานอยู่ 3.1 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 38.8 ของผู้สูงอายุทั้งหมด โดย ร้อยละ 90.3 เป็นแรงงานนอกระบบซึ่งเป็นการทำงานที่ไม่ได้รับสวัสดิการและการคุ้มครองจากการทำงาน ร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดคือร้อยละ 95.7 รองลงมา คือ ภาคเหนือร้อยละ 93.ภาคใต้ ร้อยละ 2 89. ภาคกลางร้อยละ 9

86.1 กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 68.7 เมื่อจำแนกตามภาคการผลิต พบว่าอยู่ในภาคเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละสูงสุดดังภาพที่ 2.3-2.4

ภาพที่ 2.3 ร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ จำแนกรายภาค

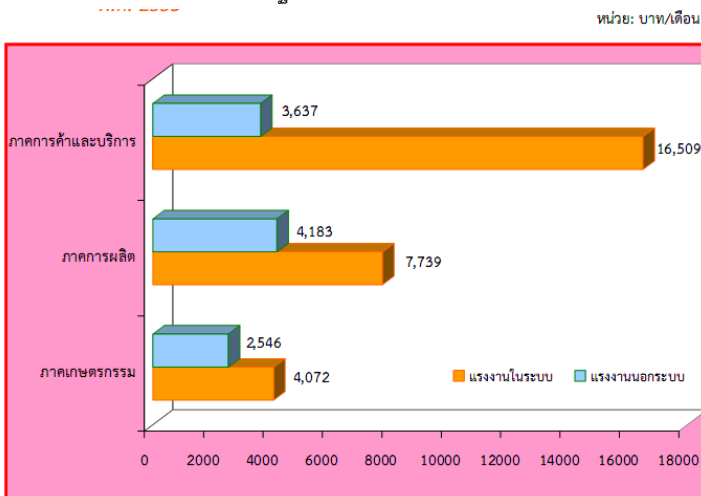

ภาพที่ 2.4 ร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ จำแนกรายภาคเศรษฐกิจ

ค่าจ้าง/เงินเดือนเฉลี่ยของผู้สูงอายุที่ได้จากการทำงาน
ในภาคเกษตรกรรมจะต่ำกว่าภาคการผลิตและภาคการค้าและ
บริการอย่างชัดเจน ดังภาพที่ 2.5

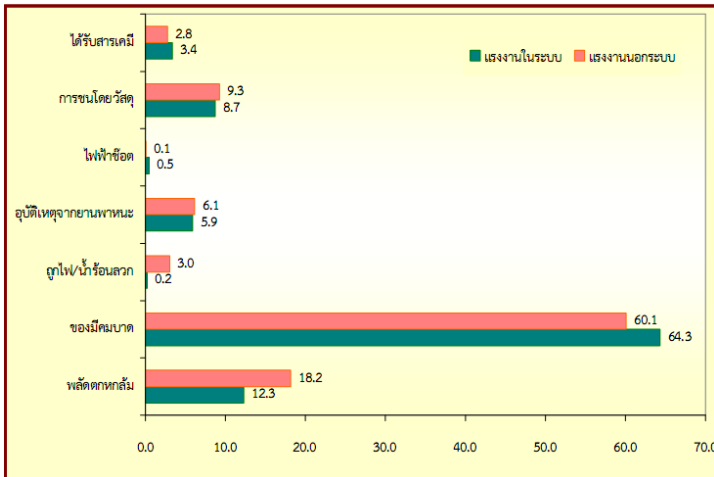
ภาพที่ 2.5 รายได้ของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ
จำแนกรายภาคเศรษฐกิจ

ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบได้รับบาดเจ็บหรือ
อุบัติเหตุจากการทำงานประมาณ 4 แสนคน คิดเป็นร้อยละ 14.3
ของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ส่วนผู้สูงอายุที่เป็นแรงงาน
ในระบบได้รับบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุจากการทำงานประมาณ
26,875 คน คิดเป็นร้อยละ 9.8 ของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบ
ทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นการได้รับบาดเจ็บจากของมีคมบาด/ทิ่ม/

แพง มากที่สุด ทั้งผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ ดังภาพที่ 2.6

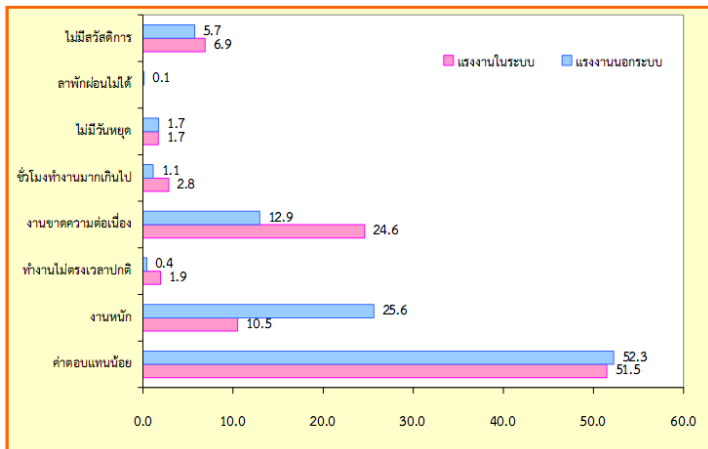
ภาพที่ 2.6 ร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ จำแนกตามการได้รับบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุจากการทำงาน

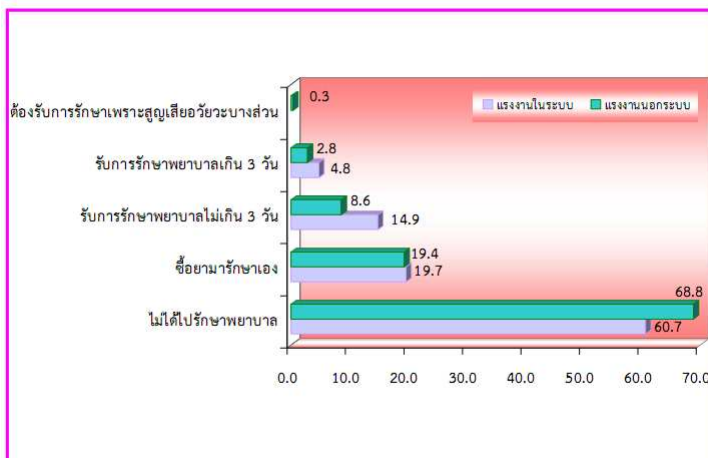
ผู้สูงอายุที่ทำงานมีปัญหาการได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานน้อยกว่าปัญหาอื่น ดังภาพที่ 2.7

ปัญหานี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุเลิกตัดสินใจที่จะไม่ไปรับการรักษาพยาบาลเมื่อได้รับบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุจากการทำงาน ทำให้พบว่าร้อยละของผู้ที่ไม่ได้ไปรับการรักษาพยาบาลสูงทั้งผู้ที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบดังภาพที่ 2.8

ภาพที่ 2.7 ร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ
จำแนกตามปัญหาจากการทำงาน

ภาพที่ 2.8 ร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ
จำแนกตามวิธีการรักษาพยาบาล

5. ผู้พิการกับการทำงาน

มาลี จันทรวัชรังกุล ได้กล่าวถึงบทบาทการส่งเสริมและพัฒนาคนพิการของกระทรวงแรงงาน โดยกล่าวถึงสถานการณ์คนพิการในประเทศไทยสรุปได้ว่า ในปี 2550 ประเทศไทยมีคนพิการคิดเป็นร้อยละ 2.85 ของประชากรทั้งหมด โดยสัดส่วนเพศหญิงมีมากกว่าเพศชาย และคนพิการส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2550 พบว่า คนพิการส่วนใหญ่ จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 772,931 คน คิดเป็นร้อยละ 41.29 ของคนพิการทั่วประเทศ รองลงมา คือ ภาคเหนือ 518,624 คน หรือร้อยละ 27.71 และภาคกลาง โดยรวมกรุงเทพมหานครและภาคตะวันออก จำนวน 379,420 คน หรือร้อยละ 20.27

ปัจจุบันมีการจดทะเบียนคนพิการโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งได้ดำเนินการจดทะเบียนมาตั้งแต่ปี 2537 ณ วันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2551 มีคนพิการจดทะเบียนแล้วทั้งสิ้น 756,606 ราย คิดเป็นร้อยละ 40.42 ของจำนวนคนพิการทั่วประเทศที่สำรวจในปี 2550 (1,871,860 คน) โดยภูมิภาคที่มีคนจดทะเบียนคนพิการมากที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 38.11 ของผู้จดทะเบียนทั้งหมด

จากข้อมูลการสำรวจคนพิการของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จะพบว่า ผู้พิการกลุ่มที่อยู่ในวัยแรงงาน คือ อายุ 15 ปี

ขึ้นไป มีจำนวน 1.82 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 97.0 ของคนพิการทั้งหมด โดยคนพิการกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่ในช่วงวัยแรงงาน พบว่าผู้พิการมีงานทำจำนวนเพียงร้อยละ 35.19 ผู้พิการที่มีงานทำ จะพบว่าอาชีพ 5 อันดับแรกที่คนพิการทำ คือ

1) ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตรและประมง ร้อยละ 55.23

2) อาชีพขั้นพื้นฐานต่างๆ ในด้านการขาย การให้บริการ เช่น ผู้จำหน่ายสินค้าตามท้องถนน รวมทั้งแรงงานในด้านต่างๆ เช่น ก่อสร้าง ขนส่ง ร้อยละ 13.5

3) ผู้ปฏิบัติงานในธุรกิจด้านความสามารถทางฝีมือ และธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ร้อยละ 10.02

4) พนักงานบริการและพนักงานขายในร้านค้าและตลาด ร้อยละ 8.86

5) ผู้บริหาร ผู้จัดการ ร้อยละ 7.79

(มาลี จันทรวิวัฒน์กุล. 2551: 84-87)

สภาพภาพของแรงงานไทย

แรงงานเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในขบวนการผลิตประชากรไทยที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป ที่ถูกนับรวมเป็นกำลังแรงงานของประเทศ จำแนกตามสภาพได้เป็น 2 ประเภท คือ แรงงานในระบบ (Formal Sector) และแรงงานนอกระบบ (Informal Sector)

1. แรงงานในระบบ หมายถึง แรงงานที่ทำงานในระบบการจ้างงานที่มีรายได้ประจำ มีเงินเดือนที่แน่นอน ที่สำคัญที่สุดคือแรงงานในระบบจะได้รับการคุ้มครองสวัสดิการต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด นอกจากนั้นแรงงานในระบบยังมีโอกาสที่จะก้าวหน้าในชีวิตการทำงานและได้รับสิทธิคุ้มครองจากการประกันสังคม การประกันสุขภาพ และประกันสุขภาพ

2. แรงงานนอกระบบ หมายถึง แรงงานที่ทำงานอิสระ หรือเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองในระบบการประกันสังคม ได้แก่ คนงานที่ทำงานไม่เต็มเวลา (Part-Time Worker) คนงานที่รับงานไปทำที่บ้าน (Home-Base Worker) คนงานที่ทำงานแบบเหมาช่วง (Sub-Contract Worker) คนงานที่ทำงานระยะสั้น (Short-Time Worker)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ดำเนินการสำรวจแรงงานนอกระบบขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี 2548 เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนการบริหารจัดการเศรษฐกิจนอกระบบ โดยเฉพาะในด้านการขยายความคุ้มครองประกันสังคมให้ครอบคลุมภาคเศรษฐกิจ เพื่อให้ผู้ที่ทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบ ได้เข้าถึงระบบประกันสังคมที่เหมาะสม ตลอดจนได้รับความเป็นธรรม มีความมั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผลการสำรวจในปี 2548 พบว่าประเทศไทยมีกำลังแรงงาน ที่เป็นแรงงานนอกระบบ คิดเป็นร้อยละ 62.1 ของแรงงานทั้งหมด ที่เหลืออีกร้อยละ 37.9 เป็นแรงงานในระบบ จากสถิติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากำลังแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศไทยเป็นแรงงานนอกระบบ ที่ไม่ได้

รับการคุ้มครองสวัสดิการ และหลักประกันการทำงาน นอกจากนี้ แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่คือมากกว่าร้อยละ 85 ยังทำงานในภาคเกษตรกรรม ธุรกิจค้าส่ง-ค้าปลีก โรงแรมและภัตตาคาร โดยร้อยละ 38.9 ของแรงงานทั้งหมดอยู่ในภาคเกษตรกรรม ร้อยละ 9.7 ของแรงงานทั้งหมด เป็นแรงงานด้านค้าส่ง-ค้าปลีก และอีกร้อยละ 4.7 ของแรงงานทั้งหมด เป็นแรงงานด้านโรงแรมและภัตตาคาร นอกจากนี้ยังพบอีกว่าแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า ประถมศึกษา มากถึงร้อยละ 46.3 ของแรงงานทั้งหมด ในขณะที่แรงงานในระบบร้อยละ 22.8 จบการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาไปจนถึงอุดมศึกษา

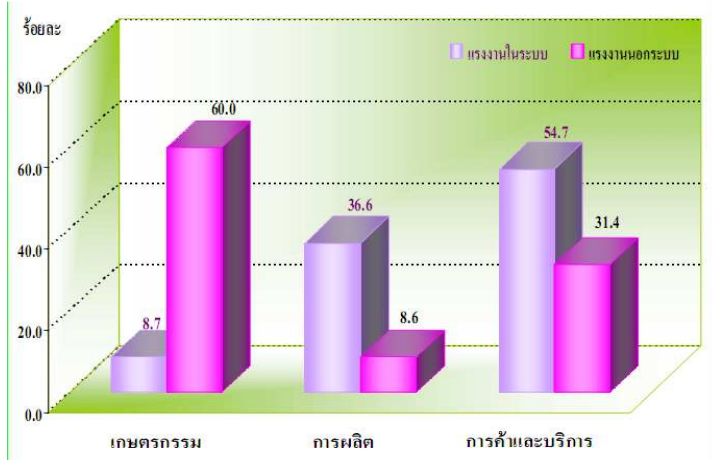
กรุงเทพมหานครมีผู้มีงานทำที่เป็นแรงงานนอกระบบน้อยที่สุดคือร้อยละ 29.2 ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแรงงานนอกระบบมากถึงร้อยละ 80.5 (แหล่งที่มา: “แรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2548.” สารสถิติ ปีที่ 17 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2549): 1.)

เมื่อ ปี 2549 จากข้อมูลเบื้องต้น ประเทศไทยมีผู้ทำงานอยู่ในแรงงานนอกระบบจำนวน 21.8 ล้านคน หรือร้อยละ 61.5 โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 57.50 ของแรงงานนอกระบบทำงานในภาคเกษตร ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 42.5 ทำงานนอกภาคเกษตร อุตสาหกรรมที่มีแรงงานนอกระบบสูงสุดคือการขายส่ง ขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จำนวน 3.72 ล้านคน หรือร้อยละ 40.12 รองลงมาคือโรงแรมและ

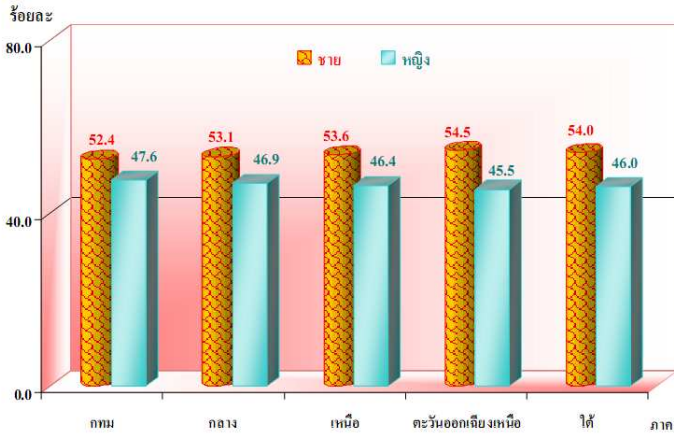
ภัตตาคาร จำนวน 1.7 ล้านคน หรือร้อยละ 18.37 อาชีพที่มี
การทำงานนอกระบบสูงสุดคือ ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านเกษตร
และประมง จำนวน 11.37 ล้านคน หรือร้อยละ 52.10 สำหรับ
ด้านการศึกษาแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับ
ต่ำกว่าประถมศึกษา จำนวน 9.75 ล้านคน หรือร้อยละ 44.69

สำนักงานสถิติแห่งชาติรายงานว่ามีปี 2553 ผู้ที่มีงานทำ
เป็นแรงงานนอกระบบร้อยละ 63.2 ของผู้ที่มีงานทำทั้งหมด เป็น
ชายร้อยละ 53.9 ของแรงงานนอกระบบทั้งหมด และอยู่ในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดคือ ร้อยละ 41.6 รองลงมาคือ
ภาคเหนือร้อยละ 21.3 ภาคกลาง ร้อยละ 18.8 ภาคใต้ ร้อยละ
12.9 กรุงเทพมหานครร้อยละ 5.4 แรงงานนอกระบบอยู่ในภาค
เกษตรกรรมมากที่สุด ดังภาพที่ 2.9

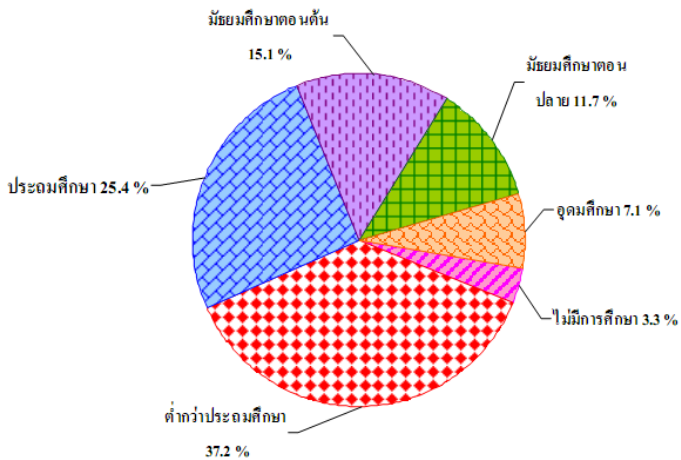
ภาพที่ 2.9 ร้อยละของแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ รายภาคเศรษฐกิจ

ภาพที่ 2.10 ร้อยละของแรงงานนอกระบบ จำแนกตามเพศและภาค

ภาพที่ 2.11 ร้อยละของแรงงานนอกระบบ จำแนกตามระดับการศึกษา

สภาพปัญหาของการจ้างงานนอกระบบ

การจ้างงานนอกระบบในชุมชนชนบทส่วนมากอยู่ในลักษณะของการรับงานไปทำที่บ้านซึ่งพบว่ามีปัญหา ดังนี้

1. ค่าตอบแทน ส่วนมากได้รับค่าตอบแทนต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ ค่าจ้างไม่มีการปรับตัวตามอัตราภาวะเงินเฟ้อ ปัญหา ค่าจ้างต่ำพบได้ทั่วไปในเกือบทุกหมู่บ้าน บางแห่งพบว่าได้ค่าตอบแทนต่ำกว่าที่ตกลงไว้หรือได้รับล่าช้า

2. ชั่วโมงการทำงาน พบว่าผู้รับงานไปทำมีชั่วโมงการทำงานติดต่อกันยาวนานมาก แม้ว่าผู้รับงานไปทำที่บ้านจะสามารถจัดเวลาการทำงานได้ตามสะดวก แต่ในทางปฏิบัติกลับทำให้ผู้รับงานไปทำที่บ้านใช้เวลาการทำงานติดต่อกันยาวนาน เพราะได้รับความกดดันจากการจ่ายค่าจ้างตามจำนวนของหน่วยงาน

3. ด้อยโอกาสที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย การประกันสังคม สวัสดิการและผลประโยชน์อื่นๆ จากการทำงานตามกฎหมายกำหนดไว้คุ้มครองเฉพาะแรงงานในระบบ

4. ปัญหาสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน แรงงานนอกระบบที่รับงานไปทำมักจะไม่ได้รับการแนะนำหรือฝึกอบรมเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงานและวิธีป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้น อันตรายที่พบบ่อย ได้แก่ อันตรายที่เกิดจากการทำงานกับเครื่องจักรกล เครื่องมือที่แหลมคม นอกจากนี้ยังมีผลเสียจากการทำงานที่ต่อเนื่องกันยาวนานมาก การไม่คำนึงถึงหลักการทางวิทยาศาสตร์ การได้รับความร้อน ความชื้น

เสียงดัง แรงแสนสะเทือน ฝุ่นละออง สารที่ทำให้เกิดประกายไฟ สารเคมี การใช้พลังงานไฟฟ้าจากเครื่องจักร เลื่อย จักรเย็บผ้า สายไฟที่เชื่อมต่อย่างผิดวิธี มีปัญหาเกี่ยวกับสายตา การปวด หลัง ปวดข้อ ปวดมือ ฯลฯ

5. การใช้แรงงานเด็ก เนื่องจากคนวัยแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่อพยพเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างถิ่น จึงมีการใช้แรงงาน เด็กให้ทำงานที่บ้านมากขึ้น ส่วนมากจะเป็นเด็กในวัยเรียน เนื่องจากยังอายุน้อยเกินไปที่จะไปทำงานต่างถิ่น

อย่างไรก็ตามผู้รับงานมาทำที่บ้านก็ยังต้องการให้มีงาน ทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเพราะสามารถทำงานและอยู่ดูแล ครอบครัวได้ด้วย

กระทรวงแรงงานได้สรุปประเด็นปัญหาจากการสัมมนา ปัญหา แรงงาน นอกระบบ (www.dpc6.ddc.moph.go.th/envocclabour5.html) ไว้ดังนี้

1. ปัญหาสถานภาพของแรงงานที่ไม่ชัดเจน ในปัจจุบัน แรงงานนอกระบบ (Informal worker) มีการทำงานในลักษณะการ จ้างผลิตสินค้า (Employment to produce goods) มิใช่การ ว่าจ้างแรงงาน (Employment for labor) แม้แต่ผู้รับงานมาทำที่บ้านก็มิได้มีสถานภาพเป็นลูกจ้างปกติตามกฎหมายคุ้มครอง แรงงาน เพราะมิได้มีสายงานการบังคับบัญชาหรือมีการควบคุม เหมือนกับลูกจ้างในสถานประกอบการหรือโรงงาน ดังนั้นจึงไม่มีความสัมพันธ์ตามปกติในฐานะนายจ้างและลูกจ้าง

สาเหตุ เกิดจากยังไม่มีกฎหมาย หรือไม่มีระเบียบใดๆ ที่คุ้มครองแรงงานนอกระบบอย่างครอบคลุมทำให้ขาดการตระหนัก และการยอมรับสถานภาพการเป็นลูกจ้างอย่างเป็นทางการจาก นายจ้าง และจากสถาบันแรงงานหรือแม้แต่ลูกจ้างเอง

2. ปัญหาด้านสภาพการทำงานที่ไม่เสถียรภาพแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีงานทำที่ไม่แน่นอนมีงานทำอย่างไม่ต่อเนื่อง เป็นการทำงานที่ไม่มีหลักประกันที่มั่นคง

สาเหตุอาจเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากปัญหาสถานภาพของแรงงาน นอกจากนี้ยังเกิดจากระบบการทำงานที่ไม่มี การตกลงว่าจ้างกันในระยะยาว ทั้งนี้เพราะผู้ว่าจ้างก็ไม่มีเสถียรภาพในด้านการผลิตและการจำหน่าย หากผู้ว่าจ้างมีงานมาก งานเร่ง ผู้รับงานไปทำที่บ้านก็จะมียานมากและทำงานหนัก ในทางตรงกันข้ามหากธุรกิจของผู้ว่าจ้างไม่ดี ปริมาณงานก็ลดลงหรือไม่มีงาน อันมีผลกระทบต่อการทำงานและรายได้ของแรงงาน นอกจากนี้ผู้รับงานเองก็ไม่มีความสามารถหรือความกล้าพอที่จะรับงานจำนวนมาก อันเนื่องมาจากปัญหาการควบคุมแรงงานและการจัดหาวัตถุดิบ ซึ่งเป็นผลให้การทำงานไม่มีเสถียรภาพ

3. ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมการทำงานไม่เหมาะสม การทำงานในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพและความไม่ปลอดภัยในการทำงาน

สาเหตุ เกิดจากสถานที่ทำงาน ตลอดจนอุปกรณ์และเครื่องมือการทำงานที่ไม่เหมาะสม เช่น การทำงานในบริเวณบ้าน

ที่ไม่มีระบบการถ่ายเทอากาศหรือระบบแสงสว่างที่ดีพอ สถานที่ทำงานไม่ถูกสุขลักษณะ ประกอบกับผู้ทำงานมักขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงาน ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายจากการทำงานหรือก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพอนามัยของผู้ทำงานและครอบครัวได้

4. ปัญหาการขาดการส่งเสริมพัฒนาเพื่อยกระดับฝีมือ โดยทั่วไปแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มักจะไม่ได้รับการพัฒนาฝีมือในเบื้องต้นมาก่อนที่จะมารับงานมาทำหรือขาดการฝึกอบรมที่เป็นการยกระดับฝีมือทั้งก่อนและระหว่างการทำงาน จึงทำให้งานที่รับมาทำมีคุณภาพต่ำไม่เป็นไปตามความต้องการของผู้ว่าจ้างหรือคนกลางที่เอางานมาให้ทำ

สาเหตุ ขาดผู้รับผิดชอบโดยตรงที่ชัดเจนในการส่งเสริมการพัฒนาทักษะแรงงานไม่ว่าจะเป็นผู้ว่าจ้าง หน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน

5. ปัญหาการได้รับค่าจ้างค่าตอบแทนในการทำงานที่ต่ำ แรงงานนอกระบบจำนวนมากมักจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนกลางหรือผู้ว่าจ้าง โดยจะได้รับค่าจ้างค่าตอบแทนที่ต่ำหรือค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานหรืออัตราค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานในสถานประกอบการ โดยลักษณะงานแล้ว ผู้รับงานมาทำที่บ้านได้รับค่าจ้างค่าตอบแทน การทำงานตามผลงาน และถ้าหากการจ่ายงานมายังผู้รับงานไปทำที่บ้านต้องผ่านคนกลางหลายๆ ขั้นตอน ก็จะมีผลทำให้ค่าจ้างที่แรงงานได้รับลดลงเรื่อยๆ

สาเหตุ เกิดจากหลายปัจจัย ได้แก่

- ทักษะและฝีมือของแรงงานนอกระบบอยู่ในระดับต่ำ มีผลต่องานและคุณภาพของงานที่ผลิต

- แรงงานมีจำนวนมากแต่ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต ซึ่งมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อการเพิ่มอำนาจในการต่อรอง ค่าจ้างและสวัสดิการ และมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และการตลาด

- แรงงานส่วนใหญ่ขาดความรู้และความสามารถในการจัดการ ทำให้ต้นทุนการผลิตและการตลาดสูง ส่วนที่เหลือเป็น ค่าตอบแทนผลผลิตและกำไรจากการประกอบการจึงต่ำ

- ลักษณะการทำงานที่มีความยืดหยุ่นแตกต่างกัน อัตราค่าจ้างจึงต่างกัน งานบางอย่างมีความยืดหยุ่นมาก อัตราค่าจ้างจึงค่อนข้างต่ำ

- งานไม่มีความแน่นอน ทำให้รายได้จากการทำงานไม่แน่นอน

6. ปัญหาด้านสวัสดิการและการคุ้มครองแรงงานนอกระบบ

สาเหตุ เกิดจากความไม่ชัดเจนและครอบคลุมของ กฎระเบียบต่างๆ

7. ปัญหาด้านการบริหารหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบงานโดยตรง

สาเหตุ ขาดผู้รับผิดชอบโดยตรงที่ชัดเจนในการประสานงานระหว่างแรงงานนอกระบบกับผู้ว่าจ้าง รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวทางแก้ไข

เนื่องจากแรงงานไทยส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบจึงจำเป็นต้องหาแนวทางแก้ไขให้ประชาชนกลุ่มนี้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีหลักประกันด้านความปลอดภัยและสุขภาวะในการทำงาน รวมไปถึงการส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงานของแรงงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แนวทางในการแก้ปัญหาแรงงานนอกระบบ อาจทำได้ดังนี้

1. ควรจัดให้มีระบบการคุ้มครองประกันสังคมให้แก่แรงงานนอกระบบ
2. สร้างมาตรการความปลอดภัยในการทำงานให้แรงงานนอกระบบ
3. สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มของแรงงานนอกระบบ
4. จัดตั้งกองทุนประกันสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบ
5. จัดตั้งสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานนอกระบบ

สภาพภาพของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแรงงานนอกระบบมากกว่าทุกภาค กล่าวได้ว่าแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองสวัสดิการต่าง ๆ หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานตลอดจนแนวทางที่ทำให้แรงงานนอกระบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับการคุ้มครองหรือมีสวัสดิการที่ดีขึ้น เช่น วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และคณะ (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจ้างแรงงานสตรีนอกระบบใน

ภาคอุตสาหกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะเห็นว่า การรับช่วงงานการผลิตซึ่งผู้รับจ้างส่วนใหญ่เป็นสตรียังเป็นแรงงานที่อยู่ นอกกระบบความคุ้มครองของกฎหมาย โดยนับวันจะทวีจำนวน และประเภทมากขึ้น เพื่อให้มีข้อมูลในการวางแผนและกำหนดนโยบายด้านแรงงานต่อไป จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาระบบการจ้างงานที่แรงงานสตรีรับงานไปทำที่บ้าน 2) ศึกษาสภาพการจ้างงานและสภาพการทำงานและผลกระทบที่มีต่อสตรี 3) นำผลการศึกษาในข้อ (1) และ (2) มาเปรียบเทียบกับผลดีผลเสียของการที่แรงงานสตรีได้ดำเนินการรับช่วงงานผลิต วิธีการศึกษา ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ ในประเด็นข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ระบบการจ้างงาน สภาพการทำงาน และสภาพการจ้างงาน ตลอดจนผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อผู้หญิงที่รับงานไปทำที่บ้าน ส่วนการศึกษาในเชิงปริมาณศึกษาในประเด็นสภาพทั่วไปของผู้รับงานไปทำที่บ้าน ลักษณะงานที่รับมาทำ สภาพการทำงาน เวลาทำงาน และวันหยุดในแต่ละเดือน ผลกระทบทางด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงาน สวัสดิการที่ได้รับและข้อคิดเห็นของผู้รับงานไปทำที่บ้าน โดยได้ทำการศึกษาตามประเภทของการรับงานไปทำที่บ้านที่มีอยู่ในเมืองหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดขอนแก่น อุดรธานี และนครราชสีมา

ผลการวิจัย พบว่า ผู้รับงานเป็นผู้หญิงที่มีอายุตั้งแต่ 16 ถึง 77 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส มีรายได้ตั้งแต่ 200 บาท ถึง 10,000 บาทต่อเดือน ใช้เวลาในการทำงานอยู่ระหว่าง 15 วัน ถึง 28 วันต่อเดือน โดยทำงานจาก 5 ชั่วโมงถึง 16 ชั่วโมงต่อวัน สำหรับข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ มีดังนี้

1. ระบบการรับช่วงงาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่โรงงานไม่ได้ตั้งในหมู่บ้าน ประเภทที่โรงงานตั้งในหมู่บ้าน และเป็นงานที่เกิดจากการพัฒนาและขยายธุรกิจชุมชน

1.1 ประเภทที่โรงงานไม่ได้ตั้งอยู่ในชุมชน มีกระบวนการติดต่อจ้างมาสู่ชุมชน 3 ลักษณะ คือ 1) ผู้จ้างเข้ามาติดต่อกับหัวหน้าสายในชุมชน เช่น กรณีการประกอบดอกไม้ประดิษฐ์ การทำรองเท้า 2) กลุ่มแม่บ้านออกไปหางานเข้ามาทำ เช่น กลุ่มตัดเย็บชุดฟอร์มโรงงาน และ 3) ชาวบ้านแต่ละคนออกไปหางานเองแล้วเข้ามาชักชวนคนในชุมชนทำ เช่น กลุ่มเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

1.2 ประเภทที่โรงงานเข้าไปตั้งในหมู่บ้าน เช่น กรณีทำโคมไฟญี่ปุ่น การติดต่อว่าจ้างจะดำเนินการโดยตรงระหว่าง ผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้างโดยไม่ผ่านคนกลางหรือหัวหน้าสาย

1.3 ประเภทงานที่เกิดจากการพัฒนาและขยายธุรกิจภายในชุมชน เช่น กรณีการทำผ้าไหม อัดนุ่นที่นอน ประกอบการเป็นคนในชุมชนเคยรับจ้างทำงานประเภทนี้มาก่อน เมื่อมีทุนก็จะตั้งโรงงานเองและจ้างชาวบ้านในชุมชนทำ

2. สภาพการจ้างงาน ผู้รับงานไปทำที่บ้านจะได้ค่าตอบแทนเป็นรายชิ้น ดังนั้น รายได้ที่ได้รับจะมากน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยดังนี้ (1) ความขยันอดทน (2) ปริมาณที่เข้ามาอย่างสม่ำเสมอ (3) เป้าหมายของผู้รับงานว่าทำเพียงเพื่อไม่ต้องอยู่ว่างหรือทำเป็นอาชีพ (4) ความง่ายของงาน (5) คุณภาพของงาน (6) สุขภาพ

3. สภาพการทำงาน โดยทั่วไปผู้รับงานส่วนใหญ่จะไม่ค่อยตระหนักในด้านของสุขภาพหรืออันตรายที่เกิดจากการทำงานนัก จะรักษาตามอาการที่เกิดโดยไม่มี การป้องกันล่วงหน้า สถานที่ทำงานส่วนใหญ่จะใช้ใต้ถุนบ้านหรือบริเวณบ้านที่เป็นที่โล่งอากาศถ่ายเทสะดวก สำหรับวันหยุดไม่ได้กำหนดแน่นอนขึ้นอยู่กับผู้รับงานกำหนดเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าแรงงานในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกือบทั้งหมดเป็นแรงงานนอกระบบ ทั้งแรงงานในภาคเกษตรและแรงงานนอกภาคเกษตร แรงงานที่อยู่ในชุมชนชนบทเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพเพื่อหารายได้มาใช้ในการดำรงชีวิต แต่เกือบทุกครัวเรือนจะพยายามปลูกข้าวเพื่อให้ครัวเรือนมีความมั่นคงในการมีอาหารหลักสำหรับบริโภคและขายบางส่วนที่เหลือจากการบริโภค อย่างไรก็ตามสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนในชุมชนก็ยังคงแตกต่างกันตามศักยภาพของแต่ละครัวเรือน ดังจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

บทที่ 3

สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครัวเรือนเกษตรมากถึงร้อยละ 45 ของครัวเรือนเกษตรในประเทศไทย จึงกล่าวได้ว่าเป็นภาคที่มีชุมชนชนบทมากที่สุด ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของชุมชนชนบทคือการประกอบอาชีพภาคเกษตร ถึงแม้ว่ารายได้ที่เป็นเงินสดของครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มาจากนอกการเกษตรจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจากร้อยละ 47.62 ในปี 2537 เป็น ร้อยละ 55.87 ในปี 2547 และร้อยละ 70.23 ในปี 2550 แต่วิถีชีวิตของชุมชนและครัวเรือนก็ยังเป็นลักษณะของสังคมเกษตรอยู่มากกว่าสังคมนอกการเกษตร สุขภาวะของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากครอบครัว โดยมีลักษณะเศรษฐกิจ กิจกรรมการประกอบอาชีพและรายได้ของครัวเรือนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อสุขภาวะของบุคคล ครอบครัวและชุมชน การจัดบริการสาธารณสุขชนบทที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของชุมชนจึงจำเป็นต้องรู้จักและเข้าใจพลวัตของครอบครัวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

อาชีพของครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากสถิติผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วง ปี 2541-2548 พบว่า มูลค่าการผลิตในภาคการเกษตรมีสัดส่วนอยู่ระหว่างร้อยละ 17-20 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาค ซึ่งเป็น

ลักษณะเช่นเดียวกันกับภาพรวมของประเทศจนดูเหมือนว่าภาคการเกษตรมีความสำคัญลดลงมากแต่เมื่อพิจารณาสภาพทางเศรษฐกิจจากข้อมูลในระดับครัวเรือนและชุมชนจะพบว่าประชากรส่วนใหญ่ของภูมิภาคยังอยู่ในภาคการเกษตร และเมื่อพิจารณาชนิดของกิจกรรมการเกษตรก็พบที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก คือ การปลูกพืชยังเป็นกิจกรรมสำคัญของครัวเรือนพืชสำคัญที่ปลูกได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง มีการปลูกอ้อยโรงงานมากขึ้น แต่การปลูกข้าวโพดและปอลดลง ในขณะที่การเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้น ส่วนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการประมงค่อนข้างคงที่ ดังนั้นกิจการการปลูกพืชจึงเป็นกิจกรรมหลักของครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้ข้อจำกัดของพื้นที่ชลประทาน ความอุดมสมบูรณ์ของดินและความแปรปรวนของปริมาณน้ำฝน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปริมาณฝนจากพายุหมุนจึงมีความแปรปรวนมากกว่าฝนจากลมมรสุม ดังนั้นครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีความเสี่ยงในการเกษตรสูงกว่าครัวเรือนเกษตรในภูมิภาคอื่นที่มีทางเลือกกิจกรรมทางการเกษตรที่หลากหลายมากกว่า

สมคิด พรหมจ้อยและคณะ ศึกษาเศรษฐกิจของชุมชนในอีสานใต้ซึ่งประกอบด้วยชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา โดยแบ่งกลุ่มครัวเรือนที่ศึกษาออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มครัวเรือนที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกับครัวเรือนที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาทั่วไปเหมือนที่พบเป็นส่วนใหญ่ในพื้นที่อีสาน

ได้ พบว่าอาชีพหลักของครัวเรือนส่วนใหญ่คือร้อยละ 88.51 มีอาชีพเกษตร อาชีพหลักที่รองลงไปคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพปลูกจ้างเอกชนและค้าขายคิดเป็นร้อยละ 3.83 3.40 และ 2.55 ตามลำดับ ทั้งสองกลุ่มมีครัวเรือนที่ถูกทอดทิ้งเป็นผู้สูงอายุ หรือเด็กที่ไม่มีอาชีพต้องพึ่งพาผู้อื่น ร้อยละ 58.46ของครัวเรือนที่มีรายได้พอเพียงเป็นครัวเรือนที่มีทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง ส่วนอีกร้อยละ 41.54 ที่มีอาชีพเดียวและมีรายได้พอเพียงส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่อยู่ในการทำเลที่ดี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถใช้น้ำจากแหล่งชลประทานได้ มีความเข้มข้นในการใช้ที่ดินสูง สำหรับการแสวงหารายได้เสริมเพื่อเพิ่มรายได้นั้น มีปัจจัยกำหนดหลายประการทั้งทักษะและระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉพาะหัวหน้าครัวเรือน สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน คุณภาพของโครงสร้างพื้นฐาน ความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มในชุมชน ตลอดจนภาวะทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ (สมคิด พรหมจรรย์และคณะ.2546 : 109 - 110)

ผลจากการวิเคราะห์พื้นที่การเพาะปลูกพืชโดยใช้ข้อมูลดาวเทียม Landsat-5 ระบบTM ร่วมกับการสำรวจภาคสนามของกรมพัฒนาที่ดิน (2549) ในปีการผลิิต 2548 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเนื้อที่ปลูกข้าวนาปี ร้อยละ 56.48 ของประเทศ ได้ผลผลิตข้าวนาปีรวม ร้อยละ 45.38 ของประเทศ นอกจากนี้ยังทำนาปรังทั้งในเขตและนอกเขตชลประทานอีก 759,468 ไร่ สำหรับมันสำปะหลังมีการปลูกในทุกจังหวัดของภาค ทำให้พื้นที่ปลูกมากถึงร้อยละ 50.94 ของประเทศ เป็น

แหล่งผลิตใหญ่ที่สุดของประเทศ จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกและจำนวนโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลังมากที่สุด เช่นเดียวกับกับอ้อยโรงงานซึ่งมีเนื้อที่ปลูกทุกจังหวัดรวมร้อยละ 41.47 และผลผลิตรวมร้อยละ 39.52 ของประเทศ จังหวัดอุดรธานีมีเนื้อที่ปลูกและจำนวนโรงงานมากที่สุดในภูมิภาค นอกจากนี้ยังมีการปลูกถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปอ พืชไร่ พืชสวน ไม้ผล อื่นๆ ในลักษณะของพืชการค้าแต่ไม่มากเท่ามันสำปะหลังและอ้อยโรงงาน

ผลการวิจัยจากชุดโครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทยพบว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในทุกภาคของประเทศไทยโดยเฉพาะในชนบทมีลักษณะสำคัญคือครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การดำรงอยู่ การรักษาตัว เลี้ยงตัวเอง เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนอยู่รอดเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน และผลิตเพื่อขายให้ได้เงินมาซื้อสินค้าเพื่อดำรงชีวิตครอบครัวและเลี้ยงดูบุตร มากกว่าเป้าหมายที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โตเพื่อให้เกิดกำไรสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจชุมชนชนบทในทุกภาคแล้ว คณะผู้วิจัยสรุปว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นห่วงมากที่สุด เพราะระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนดำรงอยู่ได้ ณ ระดับรายได้ต่ำ มีการกระจายผลผลิตน้อย ใช้วิธีการทำลายป่าเพื่อปลูกพืชพาณิชย์ซึ่งมักจะไม่ยั่งยืน ใช้วิธีส่งแรงงานออกไปขายเมืองไกล แทนที่แรงงานนั้นจะได้พัฒนาท้องถิ่นและภูมิภาค (สมคิด พรมจัยและคณะ.2546 : 3-5) การขายแรงงานของครัวเรือน

เกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในการเกษตรของครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเหลืออยู่แต่ผู้สูงอายุและเด็กที่ไม่สามารถทำงานขายแรงงานนอกการเกษตรได้ คนในครัวเรือนที่เหลืออยู่จำเป็นต้องปลูกข้าวเพื่อบริโภคด้วยการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน และใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน การลงทุนปลูกข้าวจึงมีต้นทุนที่สูงกว่าอดีตมาก นอกจากนี้การปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายเข้าโรงงานต้องใช้พันธุ์ การดูแลกำจัดศัตรูพืช ใส่ปุ๋ยบำรุงรักษาเพื่อให้ได้คุณภาพตามที่ตลาดกำหนด ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น ในขณะที่ผลผลิตและราคาขายมีความแปรปรวนสูงมาก เพราะความไม่แน่นอนของสภาพอากาศและราคาในตลาดโลก ครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีกิจกรรมการเกษตรไม่หลากหลาย เพราะข้อจำกัดจากสภาพพื้นที่และการขาดแคลนแรงงานที่มีคุณภาพในการผลิตจึงมีความเสี่ยงสูง ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่จึงเป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินโดยส่วนหนึ่งเป็นหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ซึ่งมีผลกระทบทางลบตามมาอีกหลายประการ หลายหมู่บ้านที่ทุกครัวเรือนในหมู่บ้านเป็นหนี้ซึ่งมีทั้งหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ แหล่งหนี้ที่แพร่หลายมากที่สุดคือหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) รองลงไปจะเป็นกองทุนหมู่บ้านและสหกรณ์ต่างๆ แหล่งอื่นๆ ได้แก่ ญาติเพื่อนบ้าน พ่อค้าคนกลางหรือ เจ้าแก้งโรงงานที่รับซื้อผลผลิตสาเหตุของการเกิดหนี้ที่สำคัญคือหนี้จากการลงทุนในการผลิต

หนี้จากการบริโภค หนี้จากการศึกษาของบุตรและหนี้จากการรักษาพยาบาล

วงจรรหนี้สินในวิถีชีวิตของชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักจะเกิดจากสาเหตุสำคัญดังนี้

1. ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ พืชหลักที่ปลูกอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มีแนวโน้มราคาต่ำลง

2. ราคาปัจจัยทางการผลิตสูงขึ้นโดยเฉพาะปุ๋ยเคมีราคาสูงมาก จนทำให้เกษตรกรบางกลุ่มต้องยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ นอกจากปุ๋ยแล้ว น้ำมันเชื้อเพลิง ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช รวมทั้งค่าจ้างแรงงานในการเกษตรก็สูงขึ้นด้วย

3. การกู้เงินมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ทำให้เกิดหนี้พอกพูน มีครัวเรือนเกษตรกรจำนวนมากที่เป็นลูกหนี้ ทั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรควบคู่ไปกับการเป็นลูกหนี้แหล่งเงินกู้นอกระบบ

4. ครัวเรือนเกษตรกรในปัจจุบันมีค่าใช้จ่ายเพื่อการครองชีพสูงขึ้นจากอดีตที่เคยผลิตอาหาร เสื้อผ้า เครื่องใช้ในครัวเรือน ฯลฯ ปัจจุบันต้องซื้อทั้งสิ่งของอุปโภคและบริโภค รวมทั้งมีค่าใช้จ่ายสาธารณสุขอุปโภคเพิ่มขึ้นอีกด้วย

5. ค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยของครัวเรือนสูงขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ และการรักษาหน้าตนเองให้เป็นที่ยอมรับในชุมชน

6. การลดลงของทุนจากทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ ที่เสื่อมสลายและสูญหายไปจากชุมชนทำให้ต้องเพิ่มต้นทุนในการดำรงชีวิต และต้นทุนในการผลิตเพื่อยังชีพ

7. ภัยและความแปรปรวนของธรรมชาติที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้นทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความเสี่ยงสูงขึ้น

8. การละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยขาดการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ที่จะดำรงชีพอยู่ได้ในภาวะปัจจุบันทำให้มีปัญหาในการดำรงชีวิตมากขึ้น

9. การขาดความมานะอดทนในการประกอบอาชีพการเกษตรของเกษตรกรยุคปัจจุบันเป็นสิ่งที่ปราชญ์ชาวบ้านกล่าวถึงอยู่เสมอ

ลักษณะครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2548) ได้รายงานผลการศึกษาระบบการเปลี่ยนแปลงการกระจายรายได้และทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งเป็นการศึกษาจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทั้งหมด 6 ปี ในระหว่างปี 2537-2547 ร่วมกับข้อมูลของสำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนและขนาดครัวเรือนเกษตร การเปลี่ยนแปลงลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนจากปี 2537 ถึง 2547 พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเพศชายโดยมีแนวโน้มลดลงเป็นลำดับจากร้อยละ 81.18 ในปี 2537 เป็น ร้อยละ 78.28 ในปี 2547

เช่นเดียวกับภาพรวมของประเทศซึ่งลดลงจากร้อยละ 82.68 เป็นร้อยละ 77.51 แต่แนวโน้มอายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนจะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จาก 49.56 ปี ในปี 2537 เป็น 52.15 ในปี 2547 โดยร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่อายุน้อยกว่า 30 ปี มีแนวโน้มลดลง ตรงกันข้ามกับร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับภาพรวมของประเทศ ดังรายละเอียดในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนและขนาดครัวเรือนเกษตร
ปี 2537-2547

ปี	ร้อยละของ หัวหน้า ครัวเรือนเพศ ชาย		อายุเฉลี่ยของ หัวหน้า ครัวเรือน (ปี)		ร้อยละของ หัวหน้า ครัวเรือนที่อายุ น้อยกว่า 30 ปี		ร้อยละของ หัวหน้า ครัวเรือนที่อายุ 60 ปีขึ้นไป		ขนาด ครัวเรือนเฉลี่ย (คน)	
	ประเทศ	ตะวันออก เฉียง เหนือ	ประเทศ	ตะวันออก เฉียง เหนือ	ประเทศ	ตะวันออก เฉียง เหนือ	ประเทศ	ตะวันออก เฉียง เหนือ	ประเทศ	ตะวันออก เฉียง เหนือ
2537	82.68	81.18	49.75	49.56	5.74	4.76	25.78	23.34	4.18	4.36
2539	81.73	79.76	50.47	50.12	5.07	4.14	28.06	25.17	4.08	4.22
2541	81.65	80.96	50.53	50.27	4.13	4.14	27.22	25.17	4.14	4.37
2543	82.03	82.55	50.77	50.46	3.45	2.90	27.68	26.41	4.00	4.19
2545	79.34	79.85	51.34	50.59	2.61	2.75	27.82	24.77	3.85	4.01
2547	77.51	78.28	52.51	52.15	2.30	2.01	30.08	28.08	3.76	3.93

ที่มา : สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. 2548 หน้า 34-36

จากตารางที่ 3.1 แสดงว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชาย ลดลงในขณะที่สัดส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 60 ปี เพิ่มขึ้น บ่งบอกได้ว่าครัวเรือนเกษตรรุ่นใหม่มีสัดส่วนจำนวนลดลง ดังที่พบว่าร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี ลดลง เป็นลำดับ และเนื่องจากอายุขัยเฉลี่ยของชายสั้นกว่าหญิงหัวหน้า ครัวเรือนเกษตรที่เป็นหญิงจึงมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น และเมื่อพิจารณาถึง ขนาดครัวเรือนเกษตรจากจำนวนคนเฉลี่ยต่อครัวเรือนก็พบว่า มี แนวโน้มลดลงด้วยเช่นเดียวกัน คือ จากค่าเฉลี่ย 4.36 คนต่อ ครัวเรือนในปี 2537 เป็น 3.93 คน ต่อครัวเรือนในปี 2547

2. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ตารางที่ 3.2

แสดงให้เห็นว่าร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่สำเร็จการศึกษาไม่ เกินการศึกษาภาคบังคับมีแนวโน้มลดลง ทั้งระดับภาพรวมของ ประเทศและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงว่าสัดส่วนร้อยละของ หัวหน้าครัวเรือนที่สำเร็จการศึกษาสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับมี แนวโน้มสูงขึ้นซึ่งน่าจะมีผลต่อการจัดการผลิตการยอมรับความรู้ และเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่และการแสวงหารายได้ของ ครัวเรือน เพราะผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าครัวเรือนเกษตรที่หัวหน้า ครัวเรือนมีการศึกษาสูงครัวเรือนจะมีรายได้สูงกว่ากลุ่มที่มีรายได้ต่ำ

ตารางที่ 3.2 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร

ปี	ร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่สำเร็จการศึกษาไม่เกินการศึกษาภาคบังคับ	
	ประเทศ	ตะวันออกเฉียงเหนือ
2537	82.68	81.18
2539	81.73	79.76
2541	81.65	80.96
2543	82.03	82.55
2545	79.34	79.85
2547	77.51	78.28

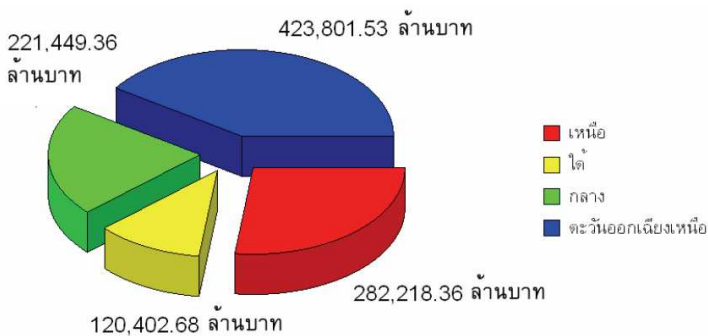
ที่มา : สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. 2548 หน้า 37

3. ประเภทกิจการของครัวเรือนเกษตร จากข้อมูล

รายงานคุณภาพชีวิตคนชนบทไทยจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2550 ในภาพรวมคนชนบทไทย 7.743.351 ครัวเรือน 29,969,212 คน มีรายได้รวมกันทั้งหมด 1,047,871.93 ล้านบาท เป็นรายได้ด้านการเกษตร 311.925.46 ล้านบาท และนอกภาคการเกษตร 735,946.47 ล้านบาท คิดเป็นรายได้เฉลี่ย 135,325.39 บาท: ครัวเรือน: ปี หรือ 34,964.95 บาท: คน: ปี ซึ่งรายได้เหล่านี้ มาจากการปลูกพืชไว้กินเอง 49,068.09 ล้านบาท ปลูกพืชไว้ขาย 155,999.93 ล้านบาท เลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง 14,888.42 ล้านบาท เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย 66,383.21 ล้านบาท ทำประมงไว้กินเอง 8,131.20 ล้านบาท ทำประมงไว้ขาย 17,454.62 ล้านบาท เงินเดือน/ค่าจ้าง 555,579.19 ล้านบาท ค่าขาย 99.892.92 ล้านบาท และรายได้อื่นๆ 80,474.37 ล้านบาท

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า คนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้รวมสูงสุด คือ 423,801.53 ล้านบาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรายได้จากนอกภาคการเกษตร (256,778.15 ล้านบาท) แต่เมื่อคิดเฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่า คนภาคเหนือมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงสุด คือ 157,456.21 บาท: ครัวเรือน: ปี โดยส่วนใหญ่เป็นรายได้จากนอกภาคการเกษตรเช่นกัน

ภาพที่ 3.2 รายได้รวมของคนชนบทไทย จำแนกรายภาค

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 73)

ตารางที่ 3.4 รายได้รวมของคนชนบทไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาค	รายได้ภาค การเกษตร		รายได้นอกภาค การเกษตร		รวมรายได้
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ตะวันออกเฉียงเหนือ (ล้านบาท)	167,023.38	39.41	256,778.15	60.59	423,801.53
เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	54,543.57	39.41	83,854.11	60.59	138,397.68
ทั่วประเทศ (ล้านบาท)	311,925.46	29.77	735,946.47	70.23	1,047,871.93
เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	40,283.01	29.77	95,042.38	70.23	135,325.39

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 73)

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้จัดทำรายงานคุณภาพชีวิตคนชนบทไทยจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2550 มีการแบ่งประเภทของรายได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. รายได้ด้านการเกษตร ซึ่งรวมทั้งด้านพืช (ทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำสวนไม้ดอกไม้ประดับ) ด้านสัตว์ (เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย แพะ แกะ ไหม และอื่นๆ) ด้านประมง (สัตว์น้ำและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำทุกชนิด) และผลผลิตจากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ทั้งที่ทำไว้ขาย ทำไว้กินเอง และการไปหาจากแหล่งธรรมชาติ โดยคิดรวมเป็นตัวเงินต่อปี ซึ่งในที่นี่จำแนกเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคและการผลิตเพื่อการจำหน่าย

2. รายได้นอกภาคเกษตร ได้แก่ รายได้จากเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน รายได้จากการค้าขาย ตลอดจนการประกอบ ธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการ รายได้อื่นๆ เช่น ค่าเช่า ลูกหลาน ส่งเงินมาให้ ดอกเบี้ยเงินฝาก เป็นต้น (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย: 2550, 71)

เมื่อพิจารณาตามประเภทของรายได้มีรายละเอียด ดังนี้

1. รายได้ด้านการเกษตร ซึ่งจำแนกเป็นมูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภคและมูลค่าการผลิตเพื่อการจำหน่าย พบว่า ในส่วนของการผลิตเพื่อการบริโภค มีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 72,087.71 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นผลผลิตจากการเพาะปลูก 49,068.09 ล้านบาท โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภคสูงสุดทั้งจำนวนรวม (50,548.58 ล้านบาท) และมูลค่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน (16,507.27 บาท: ครัวเรือน: ปี) ในขณะที่ภาคเหนือมีมูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภคต่ำสุดทั้งจำนวนรวม (3,316.66 ล้านบาท) และมูลค่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน (1,850.44 บาท) สำหรับการผลิตเพื่อการจำหน่ายมีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 239,837.75 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นผลผลิตจากการเพาะปลูกเช่นกัน (155,999.93 ล้านบาท) โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีมูลค่าการผลิตเพื่อการจำหน่ายสูงสุดทั้งจำนวนรวม (116,474.80 ล้านบาท) และมูลค่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน (38,036.30 บาท) ในขณะที่ภาคใต้มีมูลค่าการผลิตเพื่อการจำหน่ายต่ำสุดทั้งจำนวนรวม (22,532.12 ล้านบาท) และมูลค่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน (19,623.66 บาท) ในระดับจังหวัดพบว่า

จังหวัดยโสธรมีรายได้จากภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี สูงที่สุด คือ 48,343.62 บาท โดยลำดับที่ 1-10 เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด ส่วน 10 จังหวัดที่มีรายได้ด้านการเกษตรต่ำที่สุดอยู่ในภาคกลาง 8 จังหวัด ส่วน 2 จังหวัดที่เหลืออยู่ในภาคเหนือและภาคใต้ ภาคละ 1 จังหวัด โดยจังหวัดที่มีรายได้ด้านเกษตรต่ำที่สุด คือ จังหวัดนนทบุรี 1,135.35 บาท

ตารางที่ 3.5 รายได้ภาคการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาค/ประเทศ	มูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภค (บาท)		มูลค่าการผลิตเพื่อจำหน่าย (บาท)		รวม (ล้านบาท)
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ตะวันออกเฉียงเหนือ	50,548.58	30.26	116,474.80	69.73	167,023.38
ทั่วประเทศ	72,087.71	23.11	239,837.75	76.89	311,925.46

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 76)

ตารางที่ 3.6 มูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาค/ประเทศ	รวม (ล้านบาท)	เพาะปลูก ร้อยละ	เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ	ประมง ร้อยละ
ตะวันออกเฉียงเหนือ	50,548.58	69.00	21.44	9.56
ทั่วประเทศ	72,087.71	68.07	20.65	11.28

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 76)

ตารางที่ 3.7 มูลค่าการผลิตเพื่อจำหน่ายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาค/ประเทศ	รวม (ล้านบาท)	เพาะปลูก ร้อยละ	เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ	ประมง ร้อยละ
ตะวันออกเฉียงเหนือ	116,474.80	55.72	39.37	4.91
ทั่วประเทศ	239,837.75	65.04	27.68	7.28

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 76)

ตารางที่ 3.8 รายได้ด้านการเกษตรจําแนกรายจังหวัดสูงที่สุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ

ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้ ด้านการเกษตรเฉลี่ยสูงสุด		ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้ ด้านการเกษตรเฉลี่ยต่ำสุด	
	จังหวัด	เฉลี่ย บาท/ ครัวเรือน/ ปี		จังหวัด	เฉลี่ย บาท/ ครัวเรือน/ ปี
1	ยโสธร	48,343.62	66	ราชบุรี	7,419.21
2	มหาสารคาม	46,662.73	67	สมุทรสาคร	6,410.14
3	อำนาจเจริญ	45,341.18	68	ลำพูน	6,192.46
4	อุบลราชธานี	39,530.15	69	อ่างทอง	5,667.90
5	ร้อยเอ็ด	39,172.45	70	สิงห์บุรี	5,111.51
6	ศรีสะเกษ	38,830.01	71	ระยอง	4,921.14
7	หนองบัวลำภู	37,040.21	72	ปทุมธานี	4,274.00
8	ขอนแก่น	36,879.23	73	พระนครศรีอยุธยา	3,214.95
9	กาฬสินธุ์	36,247.27	74	ภูเก็ต	1,947.68
10	มุกดาหาร	36,219.49	75	นนทบุรี	1,135.35

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 76)

2. รายได้นอกภาคการเกษตร ซึ่งจำแนกเป็นรายได้จากเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน รายได้จากการค้าขาย และรายได้อื่นๆ เช่น ค่าเช่า ลูกหลานส่งเงินมาให้ ดอกเบี้ยเงินฝาก เป็นต้น พบว่า มีรายได้นอกภาคการเกษตร 735,946.47 ล้านบาท หรือคิดเป็นมูลค่าเฉลี่ย 95,042.38 บาท: ครั้วเรือน: ปี ส่วนใหญ่เป็นรายได้จากเงินเดือน/ค่าจ้าง (555,579.19 ล้านบาท) ตามลำดับในระดับภาคพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนรายได้นอกภาคการเกษตรสูงสุด (256,778.15 ล้านบาท) แต่ภาคเหนือมีรายได้เฉลี่ยสูงสุด คือ 127,756.13 บาท: ครั้วเรือน: ปี ส่วนภาคใต้มีรายได้ต่ำสุดทั้งจำนวนรวม (93,771.65 ล้านบาท) และค่าเฉลี่ยต่อครั้วเรือน (81,667.54 บาท)

ตารางที่ 3.9 รายได้นอกภาคการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาค/ประเทศ	รวม (ล้านบาท)	เงินเดือน/ ค่าจ้าง ร้อยละ	ค้าขาย ร้อยละ	รายได้อื่นๆ ร้อยละ
ตะวันออกเฉียงเหนือ	256,778.15	68.49	13.45	18.06
ทั่วประเทศ	735,946.47	75.50	13.57	10.93

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 77)

สำหรับในระดับจังหวัดปรากฏว่า คนนนทบุรีมีรายได้นอกภาคการเกษตรสูงสุด คือ 254,755.63 บาท: ครั้วเรือน: ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรายได้จากเงินเดือน/ค่าจ้าง โดยลำดับที่ 1-10 ของจังหวัดที่มีรายได้นอกภาคเกษตรสูงสุดอยู่ในภาคกลาง 9 จังหวัด

ที่เหลือ คือ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งอยู่ในภาคใต้ ส่วน 10 จังหวัดที่มีรายได้นอกภาคการเกษตรต่ำที่สุดอยู่ในภาคใต้ 5 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 จังหวัด และภาคเหนือ 2 จังหวัด โดยจังหวัดชุมพรมีรายได้นอกภาคการเกษตรต่ำสุด คือ 56,066.38 บาท

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเภทพบว่าจังหวัดนนทบุรีมีรายได้จากค่าจ้าง/เงินเดือนเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปีสูงสุด คือ 212,589.29 บาท ในขณะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีรายได้จากค่าจ้าง/เงินเดือน และการค้าขายต่ำที่สุดในประเทศ คือ 35,637.35 บาทและ 6,828.46 บาท ตามลำดับ จังหวัดจันทบุรีมีรายได้จากการค้าขายเฉลี่ยสูงสุด คือ 40,049.75 บาท จังหวัดอุทัยธานีมีรายได้อื่นๆ เฉลี่ยสูงที่สุดในประเทศ คือ 30,123.29 บาท และจังหวัดกระบี่ มีรายได้อื่นๆ เฉลี่ยต่ำที่สุด คือ 2,220.84 บาท

ตารางที่ 3.10 รายได้นอกภาคการเกษตรจำแนกรายจังหวัดสูงที่สุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ

ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้นอกภาค การเกษตรเฉลี่ยสูงสุด		ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้นอกภาค การเกษตรเฉลี่ยต่ำสุด	
	จังหวัด	บาท/ ครัวเรือนปี		จังหวัด	บาท/ ครัวเรือนปี
1	นนทบุรี	254,755.63	66	สตูล	72,102.51
2	สมุทรปราการ	186,560.06	67	อำนาจเจริญ	71,886.10
3	ปทุมธานี	167,293.10	68	พะเยา	69,723.42
4	ชลบุรี	157,981.46	69	ยะลา	68,003.47
5	สมุทรสาคร	156,438.95	70	กระบี่	67,275.80
6	ภูเก็ต	152,741.34	71	ศรีสะเกษ	65,885.54
7	นครปฐม	151,758.95	72	มุกดาหาร	63,511.03
8	พระนครศรีอยุธยา	148,529.74	73	สุราษฎร์ธานี	58,760.97
9	สระบุรี	144,848.13	74	แม่ฮ่องสอน	56,706.80
10	อ่างทอง	136,488.42	75	ชุมพร	56,066.38

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550 หน้า 78

ตารางที่ 3.11 รายได้จากเงินเดือน/ค่าจ้างจำแนกรายจังหวัดสูงสุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ

ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้เงินเดือน/ค่าจ้าง เฉลี่ยสูงสุด		ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้เงินเดือน/ ค่าจ้าง เฉลี่ยต่ำสุด	
	จังหวัด	บาท/ ครัวเรือน/ ปี		จังหวัด	บาท/ ครัวเรือน/ ปี
1	นนทบุรี	212,589.29	66	พะเยา	50,761.47
2	สมุทรปราการ	171,347.52	67	อุบลราชธานี	48,889.22
3	ปทุมธานี	153,815.29	68	สกลนคร	48,339.18
4	สมุทรสาคร	137,563.51	69	ยโสธร	47,441.24
5	ภูเก็ต	134,932.26	70	มุกดาหาร	45,556.18
6	ชลบุรี	134,436.78	71	ศรีสะเกษ	44,940.20
7	พระนครศรีอยุธยา	130,557.72	72	สุราษฎร์ธานี	43,460.81
8	สระบุรี	127,613.66	73	อำนาจเจริญ	43,250.89
9	นครปฐม	123,972.03	74	ชุมพร	42,875.89
10	อ่างทอง	113,365.92	75	แม่ฮ่องสอน	35,637.35

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550 หน้า 78

ตารางที่ 3.12 รายได้จากการค้าขายจำแนกรายจังหวัดสูงที่สุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ

ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้จาก การค้าขายเฉลี่ยสูงสุด		ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้จาก การค้าขายเฉลี่ยต่ำสุด	
	จังหวัด	บาท/ ครัวเรือน/ปี		จังหวัด	บาท/ ครัวเรือน/ปี
1	จันทบุรี	40,049.75	66	ตาก	10,105.98
2	นครปฐม	23,004.08	67	น่าน	10,019.14
3	นนทบุรี	22,199.74	68	พะเยา	9,445.29
4	สุพรรณบุรี	19,165.61	69	ปทุมธานี	9,332.91
5	ชลบุรี	18,488.88	70	มุกดาหาร	9,046.46
6	พังงา	18,008.42	71	บุรีรัมย์	8,996.96
7	เพชรบุรี	17,772.16	72	อุดรธานี	8,744.80
8	นราธิวาส	17,271.61	73	สุรินทร์	8,261.19
9	เลย	17,095.41	74	ศรีสะเกษ	7,617.63
10	ระยอง	16,553.70	75	แม่ฮ่องสอน	6,828.46

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550 หน้า 79

ตารางที่ 3.13 รายได้อื่นๆ จำแนกรายจังหวัดสูงสุดและต่ำที่สุด 10 ลำดับ

ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้อื่นๆ เฉลี่ยสูงสุด		ลำดับ ที่	จังหวัดที่มีรายได้อื่นๆ เฉลี่ยต่ำสุด	
	จังหวัด	บาท/ ครัวเรือนปี		จังหวัด	บาท/ ครัวเรือนปี
1	อุทัยธานี	30,123.29	66	สมุทรสาคร	3,735.60
2	หนองบัวลำภู	21,843.41	67	จันทบุรี	3,731.61
3	อุดรธานี	21,583.60	68	ระยอง	3,485.16
4	นนทบุรี	19,966.60	69	ยะลา	3,429.66
5	นครพนม	19,960.58	70	สุราษฎร์ธานี	3,338.09
6	หนองคาย	19,585.66	71	ตรัง	2,928.67
7	ยโสธร	18,304.64	72	สตูล	2,753.65
8	สกลนคร	18,188.96	73	ชุมพร	2,622.98
9	สุรินทร์	16,487.03	74	ประจวบคีรีขันธ์	2,622.98
10	มหาสารคาม	15,804.70	75	กระบี่	2,220.84

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2550: 79)

ผลการวิจัยของสมคิด พรหมจ้อยและคณะพบว่ารายได้สุทธิจากการทำเกษตรเมื่อหักต้นทุนออกแล้วมีรายได้สุทธิต่ำมาก เกษตรกรส่วนหนึ่งได้เริ่มเปลี่ยนจุดมุ่งหมายในการผลิตจากการผลิตเพื่อขายเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก เพราะเริ่มตระหนักว่าการผลิตเพื่อขายเช่นที่ผ่านมานำไปสู่การขาดทุน ครัวเรือนเกษตรจึงจัดสรรแรงงานใหม่ให้ออกไปรับจ้างทำงานนอกภาคเกษตรมากขึ้นเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวให้อยู่รอด

ท่ามกลางภาวะรายจ่ายที่รัดตัว (สมคิด พรหมจู้และคณะ.2546 : 121-122)

4. รายได้ของครัวเรือนเกษตรจำแนกตามแหล่งรายได้ สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2548 : 4) ได้จำแนกแหล่งรายได้ของครัวเรือนเกษตรออกเป็น 3 แหล่ง คือ

รายได้เงินสดเกษตร คือ กำไรสุทธิจากการประกอบธุรกิจการเกษตรหรือรายได้เงินสดทางพืชและสัตว์หักค่าใช้จ่ายในการลงทุนทางพืชและสัตว์รวมถึงรายได้จากค่าเช่าที่ดินในการเกษตร

รายได้ไม่เป็นตัวเงิน คือ รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินทั้งในและนอกการเกษตร เช่นผลผลิตที่นำมาบริโภคในครัวเรือน ผลผลิตที่ได้รับแทนค่าเช่า มูลค่าของสินค้าและบริการที่ได้รับเป็นส่วนหนึ่งของค่าแรง/เงินเดือน เป็นต้น

รายได้เงินสดนอกการเกษตร คือ กำไรสุทธิจากการประกอบธุรกิจนอกการเกษตรรวมทั้งรายได้อื่นๆ เช่นค่าแรงเงินเดือน เงินรางวัล โบนัส รายได้จากการให้เช่าที่ดินนอกเกษตร ค่าดอกเบี้ยย ค่าเงินปันผล ค่าบำเหน็จ บำนาญ เงินทุนการศึกษา เป็นต้น

ในตารางที่ 3.14 ได้แสดงรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเกษตรเฉลี่ยทั้งประเทศ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ ทำให้เห็นว่าทั้งในภาพรวมของประเทศและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รายได้เงินสดนอกภาคเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 8.50 และ 8.49 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของข้อมูลรายได้นอกการเกษตรพบว่าส่วนใหญ่มาจากค่าจ้างและเงินเดือนแสดงให้เห็น

เห็นว่าเมื่อรายได้จากการเกษตรในครัวเรือนไม่เพียงพอกับความ
ต้องการ ทำให้เกษตรกรหันไปพึ่งรายได้นอกภาคเกษตรมากขึ้น

ตารางที่ 3.14 รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเกษตรเฉลี่ยทั้งประเทศ และภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้

(หน่วยเป็นบาทต่อคน)

ปี	รายได้ทั้งหมด		รายได้เงินสด เกษตร		รายได้ไม่เป็น ตัวเงิน		รายได้เงินสด นอกเกษตร	
	ประเทศ	ตะวันออกเฉียง เหนือ	ประเทศ	ตะวันออกเฉียง เหนือ	ประเทศ	ตะวันออกเฉียง เหนือ	ประเทศ	ตะวันออกเฉียง เหนือ
2537	15,798	11,679	7,151	3,251	2,286	2,866	6,362	5,562
2539	22,192	16,081	10,214	4,515	2,948	3,359	9,029	8,208
2541	24,473	18,552	10,853	5,298	3,495	4,286	10,125	8,968
2543	23,622	17,512	10,176	4,640	2,686	3,754	11,350	9,119
2545	28,541	21,571	12,779	5,994	3,156	3,927	12,606	11,650
2547	33,969	25,151	14,388	7,252	3,426	3,847	16,155	14,052
อัตราเพิ่ม เฉลี่ย (%)	6.71	6.88	5.96	6.99	3.15	2.62	8.50	8.49

ที่มา : สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. 2548 หน้า 43

สำหรับตารางที่ 3.15 แสดงจำนวนและร้อยละของรายได้
นอกการเกษตรของครัวเรือนเกษตรทั้งประเทศ และภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นว่าร้อยละของรายได้เงินสดนอก
การเกษตรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มสูงขึ้นมากกว่า
ภาพรวมของประเทศและสูงมากกว่าร้อยละ 50 ใน 3 ปีหลัง
ในขณะที่ร้อยละของรายได้เงินสดจากการเกษตรค่อนข้างคงที่

แสดงว่ารายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน คือ รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินทั้งในและนอกการเกษตร เช่น ผลผลิตที่นำมาบริโภคในครัวเรือน ผลผลิตที่ได้รับแทนค่าเช่า มูลค่าของสินค้าและบริการที่ได้รับเป็นส่วนหนึ่งของค่าแรง/เงินเดือน ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลงซึ่งอาจเกิดจากการลดลงของผลผลิตที่นำมาบริโภคในครัวเรือน การคมนาคมที่สะดวกทำให้มีรถนำสินค้าอุปโภคบริโภครวมทั้งอาหารสำเร็จรูปเข้าไปขายถึงครัวเรือนในหมู่บ้านได้ทุกวัน ปัจจุบันนี้ครัวเรือนเกษตรจึงนิยมซื้ออาหารสำเร็จรูปเพื่อบริโภคมากกว่าผลิตเอง

ตารางที่ 3.15 รายได้ทั้งหมด จำนวนและร้อยละของรายได้นอกการเกษตรของครัวเรือนเกษตรทั่วประเทศ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปี	รายได้ทั้งหมด (บาทต่อคน)		รายได้เงินสด เกษตร (บาทต่อคน)		ร้อยละของ รายได้เงินสด จากการเกษตร		รายได้เงินสด นอกเกษตร (บาทต่อคน)		ร้อยละของรายได้ เงินสดนอก การเกษตร	
	ประเทศ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ประเทศ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ประเทศ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ประเทศ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ประเทศ	ตะวันออกเฉียงเหนือ
2537	15,798	11,679	7,151	3,251	45.27	27.84	6,362	5,562	40.27	47.62
2539	22,192	16,081	10,214	4,515	46.03	28.08	9,029	8,208	40.69	51.04
2541	24,473	18,552	10,853	5,298	44.35	28.56	10,125	8,968	41.37	48.34
2543	23,622	17,512	10,176	4,640	43.08	26.50	11,350	9,119	48.05	52.07
2545	28,541	21,571	12,779	5,994	44.77	27.79	12,606	11,650	44.17	54.01
2547	33,969	25,151	14,388	7,252	42.36	28.83	16,155	14,052	47.56	55.87

การเคลื่อนย้ายของแรงงานชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แรงงานจากชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างถิ่นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศมากกว่าภูมิภาคอื่นมาโดยตลอด ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะแรงงานที่ย้ายถิ่นมีโอกาสในการเลื่อนอาชีพมากกว่าแรงงานที่ไม่ย้ายถิ่น

การเลื่อนอาชีพเข้าสู่ภาคนอกการเกษตรเป็นแรงจูงใจสำคัญของผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองแม้ว่าการเลื่อนอาชีพจะไม่ได้ตามกระบวนการเลือกสรรและคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ย้ายถิ่นก็ตาม แต่บริบทหรือโครงสร้างของถิ่นปลายทางที่เป็นสภาพแวดล้อมของผู้ย้ายถิ่นก็เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการเลื่อนอาชีพด้วย ประกอบกับการมีเครือข่ายทางสังคมจากผู้ย้ายถิ่นรุ่นก่อน เกื้อหนุนทำให้การย้ายถิ่นของแรงงานจากชุมชนชนบทเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

1. การเคลื่อนย้ายของแรงงานภายในประเทศ จากตารางที่ 4 และตารางที่ 5 แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มรายได้เงินสดนอกภาคเกษตรที่มากขึ้นเป็นลำดับ ในขณะที่ขนาดครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลงเป็นลำดับซึ่งยืนยันได้ถึงสภาพการเคลื่อนย้ายแรงงานออกไปทำงานนอกภูมิภาค การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างชนบทและเมืองมีความสะดวกทั้งด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ประกอบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโครงข่ายการคมนาคมที่ดี สะดวกต่อการเดินทางออกนอกภูมิภาค ทั้งทางรถยนต์และรถไฟ การสื่อสารไร้สายด้วยโทรศัพท์มือถือซึ่ง

เป็นทรัพย์สินที่มีมากขึ้นในครัวเรือนเกษตรยุคปัจจุบันทำให้ประชากรวัยแรงงานเคลื่อนย้ายไปทำงานในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล เขตอุตสาหกรรมชายฝั่งตะวันออก รวมทั้งการไปทำงานในต่างประเทศมากขึ้น ก่อนที่จะมีสถานการณ์ไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปประกอบอาชีพอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย

ภาวะเศรษฐกิจสังคมและสถานการณ์ทางการเมืองของถิ่นปลายทางมีผลต่อการย้ายออกและย้ายเข้าของประชากรวัยแรงงานจากชุมชนชนบทมากดังที่เห็นได้ชัดเจนในช่วงวิกฤติทางเศรษฐกิจ ปี 2540 มีการย้ายออกจากกรุงเทพฯและปริมณฑลกลับสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าภูมิภาคอื่น

ผลการศึกษาของ ดุษฎี อายุวัฒน์ (2541) พบว่าผู้ย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีสัดส่วนผู้ย้ายถิ่นหญิงใกล้เคียงกับชาย ขณะที่ผู้ย้ายเข้าสู่เมืองหลักและเมืองอื่นมีชายมากกว่าหญิง ผู้ย้ายถิ่นทั้งชายและหญิงที่ย้ายเข้าสู่เมืองหลัก เมืองอื่นและกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มีอายุ 15-29 ปี ขณะที่ผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่ปริมณฑลส่วนมากอายุ 20-34 ปี และผู้ย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานครจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งเป็นโสด แต่ผู้ย้ายเข้าเมืองปลายทางอื่นๆมักสมรสแล้ว จะเห็นได้ว่ากรุงเทพมหานครยังเป็นศูนย์กลางที่คนวัยหนุ่มสาวเลือกที่จะย้ายถิ่นเข้าไปทำงานมากกว่าถิ่นอื่น เพราะเป็นศูนย์กลางความเจริญต่างๆ มีตลาดแรงงานรองรับโดยเฉพาะแรงงานภาคอุตสาหกรรมและบริการ ซึ่งในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาต้องการแรงงานหนุ่มสาวเป็นส่วน

มาก ผู้ย้ายถิ่นในแต่ละถิ่นปลายทางโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครมีสัดส่วนผู้จบระดับประถมศึกษามากที่สุด แม้ว่า จะปรับฐานอายุแล้วก็ตามส่วนเมืองอื่นๆกลับเป็นที่รองรับผู้ย้าย ถิ่นส่วนใหญ่ที่จบระดับอุดมศึกษา การศึกษาของสมคิด พรหมจ้อย และคณะ(2546) พบว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานในชนบทอีสานใต้จะมีสูงในพื้นที่ชนบทที่มีการคมนาคมสะดวกใกล้เมืองใหญ่ แต่พื้นที่ ชาติความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานจะมีมากที่สุด ในจังหวัดนครราชสีมา รองลงไปได้แก่ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีตามลำดับ มีหลายหมู่บ้านที่มีแต่คนแก่และเด็ก อยู่เฝ้าบ้านในขณะที่แรงงานหนุ่มสาวไปรับจ้างขายแรงงานใน เมืองใหญ่โดยเฉพาะในกรุงเทพฯและปริมณฑล

2. การเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างประเทศของแรงงาน

จากชุมชนชนบท แรงงานจากชุมชนชนบทในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือมีการเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างประเทศ มากกว่าทุกภูมิภาคและมีมานานแล้ว กนก โตสุรัตน์และปรีชา อุตระกุล(2528) ศึกษาพบว่าแรงงานในจังหวัดนครราชสีมาเริ่ม ไปทำงานในตะวันออกกลางตั้งแต่ ปี 2517 และในปี 2528 พบว่า อำเภอประทายมีแรงงานไปทำงานมากที่สุด รองลงไป คือ บั๊ก ริงชัย คง และสูงเนิน ตามลำดับ งานที่ไปทำส่วนมากเป็นงาน ประเภทก่อสร้าง รองลงไปคืองานประเภทบริการ ส่วนมากคือ ร้อยละ 54 ของแรงงานอยู่ในตำแหน่งกรรมกรหรือคนงานทั่วไป แรงงานจากอำเภอบั๊กริงชัยส่งเงินกลับจำนวนมากที่สุด รองลงไป คือ ประทายและคง

การเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงานจากชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาต้องถิ่นปลายทางที่แรงงานนิยมไปทำงานได้เปลี่ยนมาเป็นแถบเอเชียตะวันออก และภายในภูมิภาคอาเซียน ได้แก่ ใต้หวัน สิงคโปร์ บรูไน แต่ก็มีส่วนที่ยังคงไปในตะวันออกกลาง เช่น อิสราเอล และลิเบีย แรงงานที่ย้ายไปในช่วง 5 ปีหลังนี้จะมีสัดส่วนของแรงงานที่เป็นหญิงเพิ่มขึ้น และแรงงานที่ย้ายไปจะมีอาชีพหลากหลายมากยิ่งขึ้นตามการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ

ในช่วงไตรมาสที่ 4 ปี 2549 (ตุลาคม – ธันวาคม 2549) มีแรงงานไทยที่ลงทะเบียนแจ้งความประสงค์ไปทำงานต่างประเทศผ่านกรมการจัดหางาน 35,584 คน เป็นเพศชายมากถึงร้อยละ 81.58 ของผู้แจ้งความประสงค์ทั้งหมด โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการแจ้งความประสงค์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 62.99 รองลงมาคือภาคเหนือและภาคกลางร้อยละ 23.61 และ 8.24 ตามลำดับ ส่วนภาคที่แจ้งความประสงค์น้อยที่สุดคือภาคใต้เพียง ร้อยละ 1.63 ของแรงงานไทยที่ลงทะเบียนแจ้งความประสงค์ไปทำงานต่างประเทศในไตรมาสนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับไตรมาสที่ 3 พบว่ามีจำนวนลดลงขึ้น คิดเป็นร้อยละ 32.90 โดยมีเพศชายมากกว่าเพศหญิง และภูมิภาคที่มีการแจ้งความประสงค์มากที่สุดยังคงเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพิจารณาข้อมูลเป็นรายจังหวัดของทั้งประเทศพบว่าจังหวัดที่มีการแจ้งความประสงค์เดินทางไปทำงานมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ 1) อุตรธานี

3,858 คน คิดเป็นร้อยละ 10.84 ของแรงงานที่แจ้งความประสงค์ทั้งหมด รองลงไป คือ นครราชสีมา 3,803 คน (ร้อยละ 10.69) ขอนแก่น 1,997 คน (ร้อยละ 5.61) ชัยภูมิ 1,808 คน (ร้อยละ 5.08) และ บุรีรัมย์ 1,756 คน (ร้อยละ 4.93) (สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน.2550 :28-29)

เมื่อพิจารณาจากภาพรวมของสถานการณ์เศรษฐกิจและสถานการณ์แรงงานของภูมิภาคแล้วจะเห็นว่าสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบันจะแปรผันผูกพันกับสถานการณ์ภายนอกท้องถิ่นในวงกว้างมากขึ้น เพราะรายได้หลักของครอบครัวมาจากแหล่งรายได้ภายนอกชุมชน แม้แต่การเกษตรที่ทำอยู่ในพื้นที่ของชุมชนก็เป็นผลผลิตที่ทำเพื่อส่งออกไปขายตลาดนอกท้องถิ่น ระดับประเทศและตลาดโลกมากกว่าการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจเชื่อมโยงมาสู่ความซับซ้อนที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสุขภาวะของคนในชุมชน ดังนั้นโรคและปัญหาสาธารณสุขที่พบในชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีความซับซ้อนหลากหลายมากขึ้นตามพลวัตปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การวินิจฉัยโรคและปัญหาสาธารณสุขของชุมชนจึงจำเป็นต้องมองในภาพขององค์รวมที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายของมิติทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ชุมชน

บทที่ 4

โรคจากการประกอบอาชีพ

โรคจากการประกอบอาชีพ(Occupational diseases)

หมายถึงโรคหรือปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติงานที่มีสาเหตุโดยตรงมาจากการทำงาน ที่ได้รับสัมผัสสิ่งคุกคามต่างๆ หรือจากสภาวะการทำงานที่ไม่เหมาะสม โดยการเจ็บป่วยนั้นอาจเกิดขึ้นขณะทำงาน หลังเลิกงานหรือภายหลังจากที่ออกจากงานไปแล้วก็ได้ ตัวอย่างเช่น คนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับฝุ่นหิน ทราย ในโรงงานโมหิน ทำแก้ว อิฐทนไฟ อาจเกิดโรคปอดฝุ่นซิลิโคสิส (Silicosis) หรือคนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสารตะกั่ว หลอมตะกั่ว โรงงานผลิตแบตเตอรี่ อาจเกิดเป็นโรคพิษตะกั่ว (lead poisoning) เป็นต้น

อาชีพเวชศาสตร์ (Occupational Medicine) หมายถึง

สาขาวิชาด้านเวชศาสตร์ป้องกันที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพอนามัยของผู้ประกอบอาชีพเพื่อส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันและควบคุม การวินิจฉัยโรคในระยะเริ่มแรก การรักษาพยาบาล ตลอดจนการฟื้นฟูสุขภาพผู้ประกอบอาชีพตามลักษณะงาน ทั้งนี้จำเป็นต้องมีการดำเนินงานร่วมกับสาขาการแพทย์ และสาขาวิชาการอื่นๆ ด้วย

อาชีวอนามัย (Occupational Health) หมายถึง

ศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวกับการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสภาพและการจัดการ เพื่อให้ผู้ประกอบอาชีพทุกอาชีพ สามารถประกอบอาชีพได้อย่างปลอดภัย

ปลอดภัย มีสภาวะที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

อาชีพเวชกรรม (Occupational Medicine Service)

หมายถึง การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดโรคจากการประกอบอาชีพ

ผู้ประกอบอาชีพ (Worker) เพศ อายุ ความสูง พันธุกรรม
ประสบการณ์การทำงาน โรคประจำตัว พฤติกรรมสุขภาพ

สภาพการทำงาน (Working Condition) การจัดรูปร่าง
ระยะเวลาการทำงาน การควบคุมกำลังงาน สวัสดิการ

สิ่งแวดล้อมในการทำงาน (Working Environment)
กายภาพ ชีวภาพ เคมี จิตวิทยาสังคม

โรคจากสิ่งแวดล้อม(Environmental diseases)

หมายถึง โรคหรือปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนทั่วไป จากการได้รับสัมผัสสิ่งคุกคาม หรือสารก่อโรคที่ปนเปื้อนอยู่ใน

สิ่งแวดล้อม โดยไม่
เกี่ยวข้องกับการทำงาน
ตัวอย่าง เช่น กรณีเด็กที่
อาศัยอยู่ใกล้เคียงบริเวณ
เหมืองแร่ตะกั่ว หรือโรงงาน
หลอมตะกั่ว และเกิดเป็น
โรคพิษตะกั่ว กล่าวได้ว่า

เป็นโรคจากสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเด็กไม่ได้ทำงาน หรือกรณีที่
ชาวบ้านที่อาศัยในอำเภอร้อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิด

โรคพิษสารหนู จากการบริโภคน้ำหรืออาหารที่มีสารหนูปนเปื้อนเป็นต้น (กลุ่มโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6) รองศาสตราจารย์ นายแพทย์โยธิน เบญจวงษ์(2548) แบ่งกลุ่มโรคทางอาชีพเวชศาสตร์หรือโรคที่เกิดกับผู้ทำงานเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. โรคจากการประกอบอาชีพ(Occupational Diseases) หมายถึง โรคที่มีสาเหตุโดยตรงจากการทำงาน เช่น โรคพิษตะกั่ว เกิดในคนงานที่ทำงานกับตะกั่ว โรคปอดจากการประกอบอาชีพ เช่นในคนทำงานในโรงงานทอผ้าเกิดโรค BYSSINOSIS คนงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับฝุ่นหินทราย เกิดโรคซิลิโคสิส(Silicosis) เป็นต้น

2. โรคที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ(Work-related Diseases) หมายถึงโรคที่ไม่ได้เกิดจากการทำงานโดยตรงแต่การทำงานทำให้อาการของโรคเป็นมากขึ้น ได้แก่ โรคปวดหลัง โรคหลอดเลือดหัวใจตีบซึ่งเกิดจากความเครียดจากงานเป็นโรคที่เกิดจากหลายปัจจัย

3. โรคทั่วไป ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคเหล่านี้เกิดกับบุคคลทั่วไปที่อยู่ในวัยทำงาน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดโรค แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มปัจจัย คือ

1. ผู้ประกอบอาชีพ(Worker) ได้แก่

คุณสมบัติพื้นฐาน อายุ เพศ ความสูง พันธุกรรม ประสิทธิภาพของการทำงาน โรคประจำตัว

พฤติกรรมทางสุขภาพของผู้ประกอบอาชีพ เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา

2. สภาพการทำงาน(Working conditions) ได้แก่
 การจัดระบบงานและการมอบหมายงานให้ตรงกับคุณสมบัติของบุคคลนั้น ๆ
 ระยะเวลาการทำงาน โดยทั่วไปไม่ควรเกิน 8 ชั่วโมง

การควบคุมกำกับการทำงาน มีแผนป้ายแนะนำหรือเตือนภัย
 สุวีถีการพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม
 สถานที่รับประทานอาหาร

3. สิ่งแวดล้อมในการทำงาน(Working environment)
 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ความร้อน แสง เสียง
 รังสีต่าง ๆ ความสั่นสะเทือน ความชื้น ความกดดันบรรยากาศ
 สิ่งแวดล้อมทางเคมี สารเคมีทุกชนิดที่ใช้ในงาน
 สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ได้แก่ เชื้อโรค สัตว์นำ
 โรค แมลงต่าง ๆ

สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม หมายถึง
 ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและศาสนา สัมพันธภาพ
 ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง(<http://www.dms.moph.go.th/dms/metting48/yothin.pdf> 26 มิถุนายน 2550)

ประชากรในชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเสี่ยงในการเป็นโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพ โรคที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ รวมทั้งโรคจากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันตามลักษณะของการประกอบอาชีพและสภาพ

แวดล้อม โรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ โรคพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โรคปวดหลัง ภาวะการบาดเจ็บสะสมจากการทำงาน โรคจากความสั่นสะเทือน โรคระบบประสาทจากการทำงาน โรคเมื่อยล้าจากการทำงาน โรคพิษฟอร์มาลดีไฮด์ โรคแพ้พิษตะกั่ว โรคฮิตจากการทำงาน โรคพิษคาร์บอนมอนอกไซด์ โรคพิษแคดเมียม .ในที่นี่จะยกตัวอย่างเพียง 2 โรค คือโรคพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และภาวะการบาดเจ็บสะสมจากการทำงาน เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบอาชีพทางการเกษตร และทำงานรับจ้างทั่วไป โดยเป็นแรงงานนอกระบบมากกว่าร้อยละ 80

โรคพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

ในช่วงเวลา 10 ปี(พ.ศ.2537-2547)ปริมาณการนำเข้าสารเคมีควบคุมศัตรูพืชในประเทศไทยเพิ่มขึ้นมากกว่า 4 เท่า สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรพบว่าผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของพืชเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 2.5 ต่อปี แต่อัตราการใช้สารเคมีควบคุมศัตรูพืชเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 13.2 ต่อ ปี จากข้อมูลการเฝ้าระวังความเสี่ยงต่อการสัมผัสสารเคมีควบคุมศัตรูพืชของเกษตรกร โดยการเจาะเลือดพบว่าเกษตรกรมีแนวโน้มความเสี่ยงทางสุขภาพสูงขึ้นเกือบทุกปีจากร้อยละ 15.96 ในปี 2540 เป็นร้อยละ 29.41 ในปี 2545 และจากสถิติผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารเคมีควบคุมศัตรูพืชทั่วประเทศของกระทรวงสาธารณสุข ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาอยู่ระหว่าง 3-4 พันคน ต่อปี โดยผู้ป่วยร้อยละ 80 เป็น

เกษตรกร(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
2549:36)

สารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "ยาฆ่าแมลง" นั้น ส่วนใหญ่จะแสดงอาการเป็นพิษต่อระบบประสาทของสิ่งมีชีวิต

อาการที่เกิดขึ้นจากพิษของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชอาจเป็นชนิดรุนแรงหรือชนิดเรื้อรังก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

1. ชนิดและปริมาณของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช
2. ลักษณะการได้รับสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเข้าสู่ร่างกาย

เช่น ทางปาก ผิวหนังหรือทางการหายใจ

3. ปริมาณสารตกค้างที่สะสมอยู่ในร่างกาย
4. ลักษณะการออกฤทธิ์ที่ระบบประสาทส่วนใดของ

ร่างกาย

5. สภาพของผู้รับพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ได้แก่

เพศ วัย สุขภาพ ระยะเวลาในการทำงาน

นอกจากนี้ผลจากการวิจัยยังพบว่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชบางชนิดทำให้เกิดมะเร็งในสัตว์ทดลอง จึงเชื่อกันว่าอาจเป็นสาเหตุให้เกิดมะเร็งในมนุษย์ได้เช่นกัน อันตรายเหล่านี้จะเกิดขึ้นจนไม่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนในระยะเวลาสั้นๆ

ลักษณะและอาการของผู้ที่ได้รับพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีทั้งที่ปรากฏอย่างเฉียบพลันและเกิดเป็นอาการเรื้อรัง บางครั้งอาจมีอาการเพียงบางอย่าง ได้แก่ อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย ปวดท้อง ระบายท้อง ผิวน้ำอาจไหม้ ปวดศีรษะ มีน้ำมูก คัน

น้ำตาไหลผิดปกติ กล้ามเนื้อบิดเกร็ง มีน้ำลายมาก พูดไม่ชัด คลื่นไส้ อาเจียน หมดสติ และบางรายอาจถึงแก่ความตายได้

วิธีการป้องกันเมื่อต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

1. สวมถุงมือที่สามารถป้องกันสารเคมีได้ ขณะผสมให้ใช้ไม้กวนห้ามใช้มือ
2. ขณะฉีดพ่นต้องสวมเสื้อคลุมมิดชิดและเลือกใช้น้ำภาวที่สามารภป้องกันสารเคมี
3. ขณะฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชต้องอยู่เหนือลมเสมอ และหยุดฉีดเมื่อลมพัดแรง
4. ห้ามสูบบุหรี่ ดื่มน้ำ กินอาหาร ขณะฉีดสารเคมี
5. ภาชนะบรรจุสารเคมีที่ใช้แล้วให้ขุดหลุมลึกฝังดิน
6. ชุดที่ฉีดพ่นสารเคมีควรแยกซักต่างหาก สวมถุงมือยางป้องกันขณะซัก
7. เมื่อรู้สึกผิดปกติควรไปพบแพทย์พร้อมขวดสารเคมี

การใช้และเก็บสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

1. การเลือกซื้อสารเคมีกำจัดศัตรูพืช
 - เลือกให้เหมาะสมกับชนิดของศัตรูพืช
 - เลือกที่มีฤทธิ์ตกค้างสั้น และสลายตัวเร็ว
 - ไม่เลือกซื้อที่มีพิษรุนแรง
2. ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเมื่อจำเป็นและใช้เพียงชนิดเดียว ในการฉีดพ่นแต่ละครั้ง
3. ผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตามฉลากกำหนด
4. ใช้ไม้คนขณะผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

5. ใส่หน้ากาก ถุงมือ เสื้อแขนยาว ให้มิดชิด
6. ยืนอยู่เหนือลมพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช
7. ไม่สูบบุหรี่ หรือกินอาหารในขณะที่ฉีดพ่นสารเคมี
8. ควรใช้ปริมาณให้พอดี และฉีดพ่นให้หมดในแต่ละครั้ง
9. อาบน้ำทันทีหลังฉีดพ่นเสร็จ
10. เมื่อแมลงดื้อต่อสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ควรเปลี่ยนใช้สารชนิดอื่น
11. เว้นระยะเก็บผัก ผลไม้ หลังการพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตามที่ฉลากกำหนดอย่างเคร่งครัด
12. เก็บภาชนะบรรจุสารเคมีให้มิดชิดจากเด็ก สัตว์เลี้ยง
13. กำจัดภาชนะบรรจุสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยฝังดินให้ลึก แล้วกลบให้มิด

วิธีการกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี

1. ใช้ไฟสีม่วงล่อแมลงในตอนกลางคืน
2. ใช้ตะเกียงล่อแมลงในตอนกลางคืน
3. ใช้เชื้อแบคทีเรีย และไวรัส ในการกำจัดหนอน ปัจจุบันนี้ในร้านขายสารเคมีกำจัดศัตรู มีเชื้อแบคทีเรียที่ใช้กำจัดหนอนแมลงจำหน่ายแล้ว
4. ใช้ฮอร์โมนผสมสารกำจัดแมลงเพียงเล็กน้อยในกับดักแมลงวันทอง
5. ใช้วิธีปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อตัดวงจรชีวิตของแมลง
6. ทำความสะอาดแปลงเพาะปลูก ก่อนปลูกพืชใหม่

ภาวะการบาดเจ็บสะสมจากการทำงาน

ภาวะการบาดเจ็บสะสมจากการทำงาน เป็นกลุ่มอาการที่เกิดขึ้นกับระบบกล้ามเนื้อเอ็น กระดูกและเส้นประสาท จากการเคลื่อนไหวส่วนของร่างกายซ้ำ ๆ ทำให้เกิดอาการบาดเจ็บหรือทำให้อาการที่เป็นอยู่แล้วมีมากขึ้น และไม่สามารถระบุสาเหตุที่ชัดเจนได้

อาชีพ หรือปัจจัยเสริม ที่พบในกลุ่มอาการดังกล่าว ได้แก่

- การทำงานกับสายพานการผลิต
- การทำงานโดยการใช้ท่าทางที่ไม่ถูกต้อง
- การทำงานโดยใช้คอมพิวเตอร์ต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน
- การเคลื่อนไหวซ้ำ ๆ ในการทำงานเป็นเวลานาน
- การทำงานกับการใช้เครื่องมือที่สั่นสะเทือน
- การทำงานในที่อุณหภูมิต่ำมาก เช่น ห้องเย็น
- การทำงานบ้าน งานแม่บ้าน
- โรคบางโรค เช่น เบาหวาน ข้ออักเสบรูมาตอยด์ โรค

ต่อมธัยรอยด์

นอกจากนี้ยังมีที่พบว่าในบางรายเกิดจากปัจจัยทางจิต

สังคมอีกด้วย

การประเมินและป้องกันการบาดเจ็บสะสมเรื้อรัง

เนื่องจากมีภาวะการเจ็บป่วยที่เกิดจากปัญหาทางระบบกล้ามเนื้อ เอ็นและกระดูก โดยมีสาเหตุมาจากการทำงานเพิ่มขึ้น การออกแบบหรือปรับปรุงสถานที่ ลักษณะการทำงานและอุปกรณ์ในการทำงานให้เหมาะสมกับลักษณะและความสามารถของบุคคล

เพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย ปลอดภัย เป็นแนวทางหนึ่งซึ่งจะช่วยลดอุบัติเหตุของปัญหาทางระบบกล้ามเนื้อ เอ็นและกระดูก ซึ่งนอกจากจะเป็นผลดีต่อสุขภาพแล้วยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานอีกด้วย

ในทางการยศาสตร์ คนกับงานจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การแก้ปัญหาภาวะบาดเจ็บสะสมเรื้อรังของระบบกล้ามเนื้อเอ็นและกระดูกของผู้ป่วย จึงต้องมีหลายองค์ประกอบ ได้แก่ การให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงาน การกำหนดแนวปฏิบัติในการทำงานของสถานประกอบการ การออกกฎหมายและกฎเกณฑ์ เพื่อคุ้มครองแรงงานแรงงาน การได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง เช่น นักอาชีพเวชศาสตร์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสวัสดิการแรงงาน ไปจนถึงการมีแพทย์ดูแลรักษาอาการที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าเป็นการแก้ไขโดยเริ่มต้นจากผู้ปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังสามารถแก้ไขได้โดยลักษณะของการทำงาน ได้แก่

ลักษณะงาน

1. ลดจำนวนครั้งของการทำงานซ้ำๆ เช่น ลดอัตราการผลิต ลดการทำงานล่วงเวลา เปลี่ยนแปลงวิธีการทำงาน มีการหมุนเวียนงาน เพิ่มเวลาหยุดพักสั้นๆ ระหว่างการทำงาน เพิ่ม

จำนวนคนงานในแต่ละส่วน และขยายขอบเขตงานของผู้ทำงานแต่ละคนให้มากขึ้น

2. ลดแรงที่ต้องใช้ เช่น การใช้เครื่องทุ่นแรงต่างๆ ใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่ออกแบบได้ดี

3. ลดการทำงานในท่าทางที่ไม่เหมาะสม เพื่อลดการบาดเจ็บได้แก่

- ลดการทำงานในลักษณะยกไหล่ หรือแขนเหนือระดับข้อไหล่หรือศีรษะ

- รักษาให้ข้อศอกชิดลำตัว โดยงอข้อศอก 90-110 องศา

- ข้อมือควรอยู่ในท่าตรง หลีกเลี่ยงการงอเหยียด หรือบิด

ข้อมือ

สถานที่ทำงาน

ลักษณะการทำงานดั้งเดิมแต่ละคนจะทำงานหลายลักษณะจนกระทั่งสำเร็จเป็นหนึ่งชิ้นงาน แต่ในปัจจุบันนี้ลักษณะการทำงานจะเป็นรูปแบบที่คงที่แน่นอนผลิตเฉพาะส่วนที่ต้องรับผิดชอบ การจัดสถานที่ทำงานจึงจัดเป็นการนั่งหรือยืนทำงานอยู่กับที่ เป็นการทำงานซ้ำๆ ในลักษณะท่าทางที่ไม่หลากหลายทำให้เกิดปัญหาทางระบบกล้ามเนื้อ เอ็นและกระดูกได้มากขึ้น

เครื่องมือในสถานที่ทำงาน

การออกแบบเครื่องมือที่ไม่ดีนำไปสู่ปัญหาเอ็นและปลอกหุ้มข้อเสบ บริเวณข้อมือและข้อศอก การกดทับเส้นประสาทและการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อโดยหลักการ ลักษณะของเครื่องมือที่เหมาะสมเมื่อใช้งานข้อมือจะอยู่ในลักษณะตรง ลดการบิดข้อมือ

ด้ามจับมีขนาดเหมาะสม ด้ามจับที่มีขนาดเล็กเกินไปจะทำให้ไม่
 ค่อยมีแรงในการกำด้ามจับ ทำให้ต้องออกแรงจากกล้ามเนื้อ
 ภายในมือเพิ่มขึ้น นำไปสู่อาการปวดเมื่อย ในขณะที่ด้ามจับที่ใหญ่
 เกินไปทำให้กำมือไม่ถนัด ต้องออกแรงเพียงข้อมือส่วนปลายมาก
 ขึ้น ทำให้มีโอกาสเกิดการอักเสบของเอ็นและปลอกหุ้มบริเวณข้อ
 นิ้ว และเกิดกลุ่มอาการอุโมงค์คาร์ปัลได้(www.dpc6.ddc.moph.go.th/envocc 26 มิถุนายน 2550)

การดำเนินงานเกี่ยวกับปัญหาโรคจากการประกอบอาชีพ

ในปัจจุบันอุบัติการณ์ของปัญหาโรคจากการประกอบ
 อาชีพมีแนวโน้มสูงขึ้นทั่วโลก นำไปสู่ความสูญเสียทางเศรษฐกิจ
 สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหามีทั้งที่เป็นปัจจัยทางกายภาพและปัจจัย
 ทางจิตสังคมหรือตัวผู้ใช้เอง เกี่ยวโยงสืบเนื่องกัน นอกจากการ
 รักษาทางเวชกรรมแล้วยังต้องพิจารณาถึงศาสตร์ของคนกับงาน
 เพื่อทำการแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม อันจะนำไปสู่การบรรเทาเบา
 บางของปัญหาและลดอุบัติการณ์ซ้ำๆได้

ในประเทศไทยมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทำการ
 ศึกษาเพื่อแก้ปัญหานี้ เช่น พิไลลักษณ์ พลพิลาและคณะ (2548)
 สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 จังหวัดขอนแก่น ได้ทำการ
 ศึกษาการป้องกันและลดปัญหาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ อัน
 เนื่องมาจากการทำงาน : กรณีแรงงานนอกระบบ (กลุ่มผู้ประกอบ
 อาชีพทอเสื่อ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น) โดยมีวัตถุประสงค์
 เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มแรงงานนอกระบบ ศึกษาปัญหา
 การปวดเมื่อยกล้ามเนื้อของกลุ่มแรงงานนอกระบบ ศึกษา

สภาพแวดล้อมการทำงานของกลุ่มแรงงานนอกระบบ และเพื่อหา รูปแบบในการป้องกันและลดปัญหาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ อันเนื่องมาจากการทำงาน โดยศึกษาในกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทอเสื่อ 2 หมู่บ้าน ใน จังหวัดขอนแก่น เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบ สัมภาษณ์/สอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ปัญหาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ อันเนื่องมาจากการ ทอเสื่อ จากนั้นฝึกปฏิบัติวิธีการป้องกันและลดการปวดเมื่อย กล้ามเนื้อด้วยตนเองอย่างง่ายให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพทอเสื่อ และ จัดทำคู่มือการป้องกันและลดปัญหาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้ออัน เนื่องมาจากการทำงาน

ผลการศึกษาพบว่า อาชีพการทอเสื่อที่บ้านห้วยเสือเต้น และบ้านหนองหญ้ารังกา ตำบลน้ำพอง อำเภอคำชะอี จังหวัด ขอนแก่น เป็นอาชีพเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ส่วน ใหญ่จะทำเป็นอาชีพเสริม ทอของตนเองและจำหน่ายเอง โดยจะมี คนมารับซื้อที่บ้าน การทอเสื่อรายครัวเรือน พบว่า สมาชิกใน บ้านเคยบาดเจ็บที่หลังหรือส่วนอื่นๆ ของร่างกาย ร้อยละ 76.2 แต่ไม่เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการป้องกันปัญหาปวดหลังหรือการ ปวดเมื่อยส่วนต่างๆ ของร่างกาย ร้อยละ 90.5 ไม่ได้จัดหา อุปกรณ์ในการช่วยเคลื่อนย้ายวัสดุ ร้อยละ 54.8 ไม่มีสถานที่ จัดเก็บวัสดุอุปกรณ์โดยเฉพาะหรือเป็นสัดส่วน ร้อยละ 71.4 ไม่มี สถานที่จัดเก็บผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะหรือเป็นสัดส่วน ร้อยละ 69.0 สภาพสิ่งแวดล้อมการทำงานของผู้ประกอบการอาชีพทอเสื่อมีปัจจัย เสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบกล้ามเนื้อและกระดูกคือ พื้นที่

หน่วยงานเตี้ยเกินไป แก้อั้เตี้ยเกินไป แก้อั้ไม่มีพนักพิงหลัง
 อุปกรณ์อยู่ในตำแหน่งไม่เหมาะสมทำให้ต้องก้มโค้ง เอื้อมมือ หรือ
 เอี้ยวตัวขณะทำงาน ไม่มีการจัดเก็บวัสดุให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม
 พื้นทางเดินอยู่ในสภาพที่ไม่ปลอดภัย และไม่มีการใช้เครื่อง
 ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลที่เหมาะสม ผู้ทอเสื้อเป็นเพศหญิง
 ร้อยละ 85.5 อายุตั้งแต่ 10-78 ปี อายุเฉลี่ย 48.79 ปี จบ
 การศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 89.6 ทำนาหรือทำไร่เป็น
 อาชีพหลัก ร้อยละ 69.7 ทอเสื้อเป็นอาชีพเสริม ร้อยละ 80.3
 ผู้ทอเสื้อแต่ละคนทำหน้าที่ทุกอย่าง ร้อยละ 73.8 ทอเสื้อมานาน
 ตั้งแต่ 1-70 ปี เฉลี่ย 34.95 ปี จำนวนชั่วโมงที่ทอเสื้อใน 1 วัน มี
 ตั้งแต่ 3-12 ชั่วโมง เฉลี่ย 6.41 ชั่วโมง เคยประสบอุบัติเหตุหรือ
 ปวดหลังจากการทำงาน ร้อยละ 57.9 การทอเสื้อมีลักษณะ/
 ท่าทางที่อาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพคือ นั่งทำงานนานกว่าครึ่ง
 วัน นั่งโดยไม่พิงหลัง นั่งยองๆ กับพื้นทำงาน ยกไหล่ขณะทำงาน
 ก้มโค้งหรือเอี้ยวตัวขณะทำงาน เคลื่อนไหวมือ หรือส่วนต่างๆ
 ของร่างกายแบบซ้ำซากจำเจ ทำงานในลักษณะที่บิดข้อมือ ยก
 ของหนัก ออกแรงเกร็งกล้ามเนื้ออยู่กับที่ ยืนทำงานนานกว่าครึ่ง
 วัน ไม่มีที่พักเท้า ไม่มีราวพิงหลัง ออกแรงมากกว่า 4.5 กิโลกรัม
 และผู้ทอเสื้อ ร้อยละ 94.7 มีอาการปวดหรือปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ
 จากการทอเสื้อ ตำแหน่งที่ผู้ทอเสื้อปวดหรือปวดเมื่อยมากที่สุดคือ
 หลังส่วนเอว ร้อยละ 68.0 รองลงมาคือ ไหล่ ร้อยละ 11.1 และ
 สะโพก ร้อยละ 8.3 โดยตำแหน่งที่ผู้ทอเสื้อมีอาการปวดเมื่อยคือ
 หลังส่วนเอว ไหล่ สะโพก ขาส่วนล่าง หัวเข่า และคอ ซึ่งผู้ทอเสื้อ
 ที่มีอาการปวดหรือปวดเมื่อยเหล่านี้ทราบสาเหตุของอาการปวด

ร้อยละ 87.5 เมื่อมีอาการปวดหรือปวดเมื่อยผู้ทอเสื้อจะไปสถานพยาบาล ร้อยละ 41.7 และร้อยละ 69.7 ต้องการให้ปรับปรุงสภาพการทำงานให้เหมาะสมเพื่อลดการปวดหรือปวดเมื่อย แต่ไม่ทราบวิธี ข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้คือ การเปลี่ยนอิริยาบถ การเปลี่ยนท่าทาง การสลับกิจกรรมระหว่างคนทอและคนสอด และการยืดกล้ามเนื้อ หรือการผ่อนคลายกล้ามเนื้อ การใช้วิธีการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป เช่น การฟังเพลงที่ตนเองชอบในขณะที่ทอเสื้อไปด้วย มีการยืดเส้นยืดสายซึ่งขอแนะนำการทำท่าฤๅษีดัดตนซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทยสาขาหนึ่งที่ช่วยให้เกิดการพึ่งพาตนเองในการดูแลสุขภาพอย่างง่าย ๆ เป็นวิธีการป้องกันและลดการปวดเมื่อยจากการทำงานที่เหมาะสมกับท่าทางและการทำงานของคนไทย และยังเป็นการเป็นการออกกำลังกายชนิดหนึ่ง ควบคู่กับการพัฒนาดัดแปลงอุปกรณ์ในการทอเสื้อให้เหมาะสมและไม่เสี่ยงต่อปัญหาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ซึ่งควรจะต้องศึกษาในรายละเอียดต่อไป เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ เช่น CUP PCU หรือสถานีอนามัย จะต้องกระตุ้นให้ผู้ประกอบอาชีพทอเสื้อมีการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันและลดการปวดเมื่อยกล้ามเนื้ออันเนื่องมาจากการทอเสื้ออย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาภาวะสุขภาพและสภาพแวดล้อมในการทำงานของผู้ประกอบอาชีพตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในกลุ่มผู้ผลิตชาสมุนไพร และเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีกหลายเรื่องสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก www.dpc6.ddc.moph.go.th/envoccc/mainthesis.html

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโรคจากการประกอบอาชีพและ อาชีวอนามัยได้แก่ สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและ สิ่งแวดล้อม กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีองค์กร เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ สถาบันความปลอดภัย กรม ควบคุมมลพิษ กรมโรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ รวมทั้งอีกหลาย หน่วยงานในกระทรวงแรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงพัฒนาการ พัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์

คดีฟ้องร้อง การร้องเรียนที่เกี่ยวข้องกับโรคจากการ ประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสภาวะ แวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชากรในชุมชนชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เพราะการขยายตัว ของโรงงานอุตสาหกรรมและการจ้างงานอุตสาหกรรมนอกระบบ ในภูมิภาคทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับประชากรผู้ประกอบอาชีพและ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สะสมส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนมากขึ้น เป็นลำดับ หน่วยงานและบุคลากรทางสาธารณสุขย่อมมีภาระ เพิ่มมากขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นนอกจากจะต้องมี ความรู้ในวิชาชีพสาธารณสุขแล้วยังต้องติดตามข้อมูลข่าวสารที่ เกี่ยวข้องกับโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน อีกด้วย

ตัวอย่างโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพ

1. วัณโรค

เป็นโรคติดต่อที่เรื้อรัง และเกิดได้กับอวัยวะทุกส่วนของร่างกาย เช่น ต่อม้ำน้ำเหลือง กระดูก เยื่อหุ้มสมอง ปอด ส่วนมากพบเป็นที่ปอด

สาเหตุเกิดจากเชื้อแบคทีเรียเข้าสู่ร่างกาย โดยการหายใจเอาเชื้อเข้าไป โดยมีสาเหตุส่งเสริม คือ ร่างกายอ่อนแอ หรือผู้ที่ภูมิคุ้มกันต่ำ เช่น ผู้ป่วยโรคเอดส์ เบาหวาน ผู้ที่ได้รับยาเคมีบำบัด ผู้ติดยาเสพติด และในคนที่ตรากตรำทำงานหนักพักผ่อนไม่เพียงพอ ขาดอาหาร ดื่มเหล้าจัด

โดยผู้ป่วยจะมีอาการดังนี้

- เจ็บอก ไอเรื้อรังเกิน 3 สัปดาห์ขึ้นไป ไอเป็นเลือด หายใจหอบ และต่อม้ำน้ำเหลืองโต

- ท้ว ๆ ไป อ่อนเพลีย เหนื่อย เบื่ออาหาร น้ำหนักลด โดยไม่ทราบสาเหตุ มีไข้ต่ำ ๆ ในตอนบ่ายหรือค่ำ แต่บางรายอาจจะมีไข้สูงหรือไม่มีไข้ก็ได้

แต่สามารถป้องกันตนเองไม่ให้เป็นโรควัณโรคได้ ดังนี้

- พักผ่อนให้เพียงพอ อย่างน้อยนอนหลับวันละ 8 ชั่วโมง

- ออกกำลังกายสม่ำเสมอ สัปดาห์ละ 2 – 3 ครั้ง และทำแต่ละครั้งติดต่อกันอย่างน้อย 20 นาที

- รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เช่น ผัก ผลไม้ ไข่ ถั่วต่างๆ นม

- หลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้ติดเชื้อเอชไอวี เพราะจะติด
 วัณโรคได้ง่ายขึ้น

- หากมีอาการไอเรื้อรัง มีไข้ น้ำหนักลด หรือสงสัยว่าจะเป็น
 วัณโรคปอด ควรรีบไปพบแพทย์ เพื่อรับการตรวจวินิจฉัย

2. โรคปวดหลังส่วนล่าง (LOW BACK PAIN)

สมาคมรูมาติสซั่มแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของ
 โรคปวดหลังส่วนล่างว่า เป็นอาการปวดหลังระหว่างกระดูกซี่โครง
 ที่สุดท้ายจนถึงขอบก้นด้านล่าง

ส่วนราชวิทยาลัยแพทย์เวชศาสตร์ฟื้นฟูแห่งประเทศไทย
 ให้ความหมายว่า เป็นอาการปวดที่จำกัดอยู่เฉพาะหลังและบั้นเอว
 ส่วนล่างและรวมถึงการปวดหลังร่วมกับอาการปวดขา

จากรายงานการวิจัยของกองอาชีวอนามัย กรมอนามัย
 ศึกษาปัญหาความผิดปกติของระบบกล้ามเนื้อ กระดูกและข้อต่อ
 เนื่องจากการทำงาน โดยทำการศึกษาในโรงงานอุตสาหกรรม
 300 แห่ง ใน 48 จังหวัดทั่วประเทศ สัมภาษณ์คนงาน 2,595 คน
 ถึงอาการปวดเมื่อยตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย

พบว่า ร้อยละ 78.5 มีอาการปวดเมื่อย ร้อยละ 52.4 มี
 อาการปวดหลังส่วนบั้นเอว (low back pain) และร้อยละ 57.5
 ทราบถึงสาเหตุของปัญหา ร้อยละ 2.6 แก้ไขปัญหาที่สาเหตุ ร้อย
 ละ 34.5 ไม่ดำเนินการแก้ไข ร้อยละ 25.1 ซึ่อยากินเอง

สาเหตุของโรคปวดหลัง ได้แก่ ความผิดปกติของกระดูก
 สันหลังตั้งแต่กำเนิด, การบาดเจ็บ เช่น กระดูกหัก ข้อเคล็ด, เนื้อ
 อก ของเนื้อเยื่อ กระดูก และเส้นประสาท, เกิดการติดเชื้อ เช่น

วัณโรคกระดูกสันหลัง, โรคเนื้อเยื่ออักเสบ เช่น โรคเกาต์, โรคทางเมตาบอริก เช่น โรคกระดูกพรุน, โรคกระดูกสันหลังเสื่อม, อาการปวดหลังจากโรคส่วนอื่น เช่น โรคไต โดยโรคกระดูกสันหลังเสื่อมเป็นสาเหตุที่พบบ่อยมากที่สุด

3. โรคกล้ามเนื้อเครียด (Muscle strain)

มีสาเหตุมาจากการใช้กล้ามเนื้อหลังมากเกินไป การใช้กล้ามเนื้อหลังผิดวิธี ผู้ป่วยจะมีอาการปวดหลังเฉาะที่ไม่มีอาการชาขา กดหลังจะปวด การไอ จาม บิดตัว เอี้ยวตัวอาจทำให้ปวดมากขึ้น

โดยกฎกระทรวงกำหนดอัตราน้ำหนักที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานได้ พ.ศ. 2547 ดังนี้

ข้อ 1 ให้นายจ้างใช้ลูกจ้างทำงานยก แบก หาม ทุบ ลาก หรือเข็นของหนักไม่เกินอัตราน้ำหนักโดยเฉลี่ยต่อลูกจ้างหนึ่งคนดังต่อไปนี้

(1) ลูกจ้างหญิง อายุตั้งแต่ 15 ปี แต่ไม่เกิน 18 ปี ไม่เกิน 20 กิโลกรัม

(2) ลูกจ้างชาย อายุตั้งแต่ 15 ปี แต่ไม่เกิน 18 ปี ไม่เกิน 25 กิโลกรัม

(3) ลูกจ้างหญิง ไม่เกิน 25 กิโลกรัม

(4) ลูกจ้างชาย ไม่เกิน 50 กิโลกรัม

โรคและภาวะการเจ็บป่วยจากการประกอบอาชีพและ สิ่งแวดล้อม

จากสถิติของสำนักกระบาดวิทยาพบว่า ระหว่าง พ.ศ. 2544-2549 มีจำนวนผู้ป่วยที่ได้รับรายงานจากระบบเฝ้าระวังโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม รวม 15,933 คน กลุ่มโรคที่พบมากที่สุด คือ โรคกระดูกและกล้ามเนื้อ รองลงมา ได้แก่ โรคผิวหนัง และพิษจากสัตว์ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 จำนวนผู้ป่วยที่ได้รับรายงานจากระบบเฝ้าระวังโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม จำแนกตามกลุ่มโรค พ.ศ.2544-2549

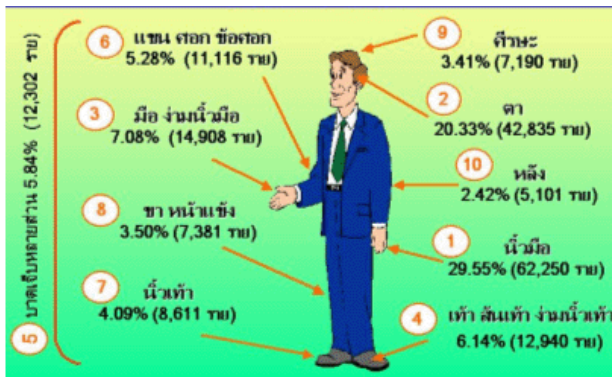
กลุ่มโรค	2544	2545	2546	2547	2548	2549	รวม
1. โรคปอดและทางเดินหายใจ	16	7	56	18	185	33	315
2. โรคเหตุสภาวะทางกายภาพ	7	4	9	6	84	7	117
3. โรคผิวหนัง	189	304	304	266	3,222	295	4,580
4. โรคกระดูกและกล้ามเนื้อ	165	856	758	496	2,457	1,099	5,831
5. พิษจากสัตว์	298	1,106	541	382	731	695	3,753
6. พิษจากพืช	24	59	66	95	240	27	511
7. พิษโลหะหนัก	3	1	4	1	3	0	12
8. พิษสารระเหยและตัวทำละลาย	1	7	5	6	252	2	273
9. พิษจากก๊าซ	19	1	2	2	152	2	178
10. พิษจากสารกำจัดแมลงศัตรูพืช/และอื่นๆ	43	63	30	48	156	23	363
รวม	765	2,408	1,775	1,320	7,482	2,183	15,933

หมายเหตุ: ข้อมูลจากเครือข่ายการเฝ้าระวังโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อมแบบเชิงรับ

ที่มา: สำนักกระบาดวิทยา

นายแพทย์กิติพงษ์ พนมยงค์ ได้เสนอปัญหาในการบาดเจ็บจากการทำงานว่า อวัยวะที่ได้รับอันตรายจากการทำงานมากที่สุด คือ นิ้วมือ ร้อยละ 29.55 รองลงมา คือ ตา และมือข้าง นิ้วมือ คิดเป็นร้อยละ 20.33 และ 7.08 ตามลำดับ ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 ร้อยละการประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน จำแนกตามอวัยวะที่ได้รับอันตรายสูงสุด 10 อันดับแรก

(กิติพงษ์ พนมยงค์. 2551: 8)

ความรู้ทางการยศาสตร์ (Ergonomics) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ความสามารถ และข้อจำกัดของมนุษย์ เพื่อใช้ประโยชน์ในการออกแบบทางวิศวกรรม เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร อาคารผลิตภัณฑ์ สภาพแวดล้อม รวมถึงการออกแบบลักษณะและวิธีการทำงาน ให้เกิดความเหมาะสมทั้งร่างกายและจิตใจ ให้มากที่สุด เพื่อให้สามารถทำงานได้ดีขึ้น เร็วขึ้น และปลอดภัยมากขึ้น บุคลากรทางสาธารณสุขที่มีความรู้ทางการยศาสตร์จะสามารถให้คำแนะนำแก่ผู้มารับบริการได้ดีขึ้น

บรรณานุกรม

- กนก โตสุรัตน์ และปรีชา อุยตระกูล. (2528). ผลกระทบ
ภายหลังการเดินทางกลับจากทำงานในวันออก
กลางของแรงงานไทย. กรุงเทพฯ : สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2549). รายงานพืชเศรษฐกิจ ปีการผลิต
2548. [ซีดี-รอม]. กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน.
- กระทรวงแรงงาน. (2550). สรุปประเด็นปัญหาจากการ
สัมมนาปัญหาแรงงานนอกระบบ. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา : [http://www.dpc6.ddc.moph.go.th/
envoc/labour5.html](http://www.dpc6.ddc.moph.go.th/envoc/labour5.html). [20 มกราคม 2550]
- กระทรวงแรงงาน. (2551). สถานการณ์แรงงาน ไตรมาสที่ 3
ปี 2551. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.
- กิติพงษ์ พนมยงค์. (2551). ปัญหาในการบาดเจ็บจากการ
ทำงาน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
[http://hospital.moph.go.th/bureeum/occ/work
trama.ppt](http://hospital.moph.go.th/bureeum/occ/worktrama.ppt). [6 ธันวาคม 2551]
- คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิต. (2550).
รายงานหมู่บ้านชนบทไทย ปี 2550 จากข้อมูล

พื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค). กรุงเทพฯ:

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน.

(2550). รายงานคุณภาพชีวิตคนชนบทไทยจาก

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2550.

กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.

ดุษฎี อายุวัฒน์. (ตุลาคม 2541). “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลื่อน

อาชีพผู้ย้ายถิ่น”. วารสารประชากรศาสตร์. 14(2) :

39-59.

ประเวศ วะสี. (2549). การพัฒนาระบบสุขภาพ. ม.ป.ท.

พิไลลักษณ์ พลพิลาและคณะ (2548) ศึกษาการป้องกันและ

ลดปัญหาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ อันเนื่องมาจาก

การทำงาน : กรณีแรงงานนอกระบบ (กลุ่มผู้

ประกอบอาชีพทอเสื่อ อำเภอน้ำพอง จังหวัด

ขอนแก่น)สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 จังหวัด

ขอนแก่น แหล่งที่มา : [http://www.dpc6.ddc.moph.go.](http://www.dpc6.ddc.moph.go.th/invocclmainthesis.html)

th/invocclmainthesis.html [26 มิถุนายน 2550]

มาลี จันทร์วิวัฒน์กุล. (2551). “กระทรวงแรงงานกับบทบาทการ

ส่งเสริมและพัฒนาคนพิการ”. ใน **สถานการณ์แรงงาน**

ไตรมาสที่ 3 ปี 2551. 84-87. กรุงเทพฯ: กระทรวง

แรงงาน.

โยธิน เบญจวัง แนวทางการวินิจฉัยโรคจากการประกอบ

อาชีพ <http://www.dms.moph.go.th/dms/metting48/yothin.pdf>[26 มิถุนายน 2550]

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**

พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.

วิทยุर्थ จัรัสพันธ์ุ และคณะ. (2540). **การจ้างแรงงานสตรีนอก
ระบบในภาคอุตสาหกรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.**
ม.ป.ท.

สมคิด พรหมจ้อย และคณะ. (2546). **ผลการวิจัยจากชุด
โครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย : ผลศึกษา
เศรษฐกิจของชุมชนในอีสานใต้.** ม.ป.ท.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

(2549). **ภาวะเศรษฐกิจไทยไตรมาส 3.** กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

(2551). **ภาวะเศรษฐกิจไทยไตรมาส 1.** กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

(2551). รายงานภาวะสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน. (ธันวาคม 2549). “สถานการณ์
แรงงาน”. วารสารสถานการณ์แรงงานไตรมาส 4 ปี
2549. 2(4) : 7-57

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร.

(2548). รายงานผลการศึกษารายการเปลี่ยนแปลงการ
กระจายรายได้และทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตร.
กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (เมษายน 2549). “แรงงานนอกระบบ
พ.ศ. 2548.” วารสารสารสถิติ. 17(4) : 1.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554) สรุปผลที่สำคัญการทำงาน
ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ปี 2553.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2553). การสำรวจแรงงานนอกระบบ
ปี 2553.

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

(2551). รายงานการประเมินความยากจน ปี 2550.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุธรรม นันทมงคลชัย. (มีนาคม 2543). “วิกฤติเศรษฐกิจ :
ผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจาก
กรุงเทพมหานคร”. วารสารประชากรศาสตร์. 16(1)
: 59-69.